

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ

KATEDRA HUDEBNÍ VÝCHOVY A KULTURY

**VYBRANÉ SKLADBY ANTONÍNA DVOŘÁKA A BOHUSLAVA
MARTINŮ A JEJICH VYUŽITÍ V POSLECHOVÝCH
ČINNOSTECH V HUDEBNÍ VÝCHOVĚ NA SŠ**

DIPLOMOVÁ PRÁCE

Bc. Adéla Jurnečková

Učitelství pro střední školy, obor Učitelství hudební výchovy pro střední školy

Vedoucí práce: doc. PaedDr. Marie Slavíková, CSc.

Plzeň 2020

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně
s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

V Plzni, 27. dubna 2020

.....
vlastnoruční podpis

Chtěla bych velmi poděkovat své vedoucí diplomové práce, paní Doc. PaedDr. Marii Slavíkové, CSc., za odborné vedení, za pomoc a cenné rady při zpracování této práce.

ZDE SE NACHÁZÍ ORIGINÁL ZADÁNÍ KVALIFIKAČNÍ PRÁCE.

OBSAH

ÚVOD.....	2
1 POSLECHOVÉ ČINNOSTI – JEJICH PODOBA V HISTORII HUDEBNÍ VÝCHOVY, DEFINICE, CHARAKTERISTIKA A JEJICH MÍSTO V SOUČASNÉ HUDEBNÍ VÝCHOVĚ	4
1.1 CHARAKTERISTIKA POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ	8
1.2 CÍLE A ÚKOLY POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ.....	9
1.3 POSLECHOVÉ ČINNOSTI A RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY V SOUČASNOSTI.....	13
2 K METODOLOGII POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ VE ŠKOLE	15
2.1 SKLADBY K POSLECHU Z HLEDISKA VÝBĚRU	19
2.2 METODICKÝ POSTUP POSLECHU SKLADBY	19
3 UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY A GYMNÁZIA A JEJICH PŘÍSTUPY K POSLECHOVÝM ČINNOSTEM	22
3.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. – 9. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ALEXANDROS CHARALAMBIDIS A KOLEKTIV AUTORŮ, STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ)	22
3.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO GYMNÁZIA 1. + 2. DÍL (ALEXANDROS CHARALAMBIDIS A KOLEKTIV AUTORŮ, STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ)	24
3.3 MY POZOR DÁME A (NEJEN) POSLOUCHÁME, HUDBA JAKO ŘEČ (JAROSLAV HERDEN, SCIENTIA)	24
3.4 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. A 7. ROČNÍK ZÁKLADNÍCH ŠKOL A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ (JAKUB ŠEDIVÝ, LUCIE ROHLÍKOVÁ, FRAUS)	26
3.5 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY A PRO VÍCELETÁ GYMNÁZIA (6. – 9. ROČNÍK, NAKLADATELSTVÍ FORTUNA).....	27
4 VYBRANÉ SKLADBY ANTONÍNA DVOŘÁKA A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU	31
4.1 STRUČNÝ PŘEHLED ŽIVOTA A DÍLA ANTONÍNA DVOŘÁKA	31
4.2 VYBRANÉ SKLADBY A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU	32
4.2.1 HUMORESKA GES DUR	32
4.2.2 ROMANTICKÉ KUSY, OP. 75 (1. A 2. ROMANTICKÝ KUS)	33
4.2.3 RONDO PRO VIOLONCELLO A KLAVÍR G MOLL, OP. 94.....	34
5 VYBRANÉ SKLADBY BOHUSLAVA MARTINŮ A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU	35
5.1 STRUČNÝ PŘEHLED ŽIVOTA A DÍLA BOHUSLAVA MARTINŮ.....	35
5.2 VYBRANÉ SKLADBY A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU	36
5.2.1 VYNÁŠENÍ SMRTI (ŠPALÍČEK)	36
5.2.2 SONATINA G DUR PRO HOUSLE A KLAVÍR, 1. VĚTA (MODERATO)	37
5.2.3 PETRKLÍČ – ŽALOBA VS. MORAVSKÉ DVOJZPĚVY – HOLUB NA JAVOŘE	37
6 PRAKTICKÁ ČÁST	38
ZÁVĚR	48
RESUMÉ.....	50
SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ	51
SEZNAM TABULEK	54
PŘÍLOHY.....	I

Úvod

K volbě tématu mé diplomové práce mě přivedlo několik zajímavých námětů pro práci s poslechovými činnostmi (například poslechové mapy, videa v programu Musicogramma apod.), na něž jsem narazila při studiu didaktiky hudební výchovy. Tyto náměty jsou pro mě nové, velmi mě zaujaly, a ráda bych se jich ve své práci také dotkla.

Další možné způsoby, jak lze poslech hudby zatraktivnit, představím na vybraných skladbách Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů.

Tito skladatelé a jejich hudba patří k mým oblíbeným proto, že mám s některými jejich skladbami osobní zkušenost.

Ve sboru, kde zpívám, jsem se setkala například s Dvořákovými *Moravskými dvojzpěvy*, *Vynášením smrti* z baletu *Špalíček* Bohuslava Martinů, dokonce i s jeho kantátou *Otvírání studánek*. Dále jsem také zhlédla inscenaci Dvořákovy *Rusalky*, která mě velmi zaujala dramatickou hudbou, příběhem i atmosférou. Velice zajímavý byl i televizní dokument *Drž rytmus!* Ten pojednával o projektu nastudování baletu *Špalíček* a jeho provedení, a účinkovaly v něm kromě profesionálních umělců také děti z vybraných základních a středních škol i z „problémových čtvrtí“.

Tehdy mě oslovilo jak provedení celého projektu, velké zaujetí a nasazení dětí v provedení baletu, ale také hudba tohoto českého skladatele.

To mě také přivedlo k zamyšlení, jestli je klasická česká hudba pro dnešní mladé lidi něčím zajímavá a jestli si dokážou něco pro sebe z této hudby odnést, protože když se setkávám s mladými lidmi a zapředu s nimi na toto téma rozhovor, odpovídají mi, že se zajímají většinou jen o zahraniční současnou rockovou a popovou hudbu.

Myslím si, že skladby, které jsem si vybrala pro tuto práci, zachycují typické rysy tvorby obou skladatelů a zároveň jsou pro žáky vhodné nejenom z hlediska přístupnosti, ale i proto, že se s těmito skladbami aktivně mohou setkat i žáci základních uměleckých škol a některé sami i provádět.

V této diplomové práci se budu tedy zabývat problematikou poslechových činností, jak je udělat atraktivnější a jak do nich žáky aktivně zapojit v souladu s požadavky současné koncepce hudební výchovy a rámcových vzdělávacích programů. Zároveň zmapuji skladby

obou autorů ve vybraných učebnicích hudební výchovy a poslechové aktivity k těmto skladbám. Skladby těchto dvou českých skladatelů jsem si vybrala také proto, že jsem chtěla zjistit, jestli i dnešním mladým lidem mají co říci.

Diplomovou práci člením do pěti kapitol.

V první kapitole nastíním vývoj chápání a podobu poslechových činností v kontextu historie hudební výchovy, dále definuji poslechové činnosti a uvedu jejich význam v hudební výchově.

Ve druhé kapitole uvedu různé přístupy k poslechovým činnostem a jejich metodologii. Zmapuji také některé metody tvořivého poslechu z pohledu některých významných hudebních pedagogů a podle požadavků základních školských dokumentů.

Ve třetí kapitole se pokusím o analýzu výběru poslechových skladeb Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v některých sadách učebnic hudební výchovy pro základní školy a gymnázia. Dále také přiblížím jejich metodické přístupy k poslechovým činnostem a zhodnotím je.

Ve čtvrté kapitole zdůvodním svůj výběr skladeb Antonína Dvořáka.

V páté kapitole zdůvodním svůj výběr skladeb Bohuslava Martinů.

V praktické části navrhnou konkrétní výukové projekty, popíšu jejich přípravu a průběh, a zhodnotím jejich výsledky ve školní praxi.

1 POSLECHOVÉ ČINNOSTI – JEJICH PODOBA V HISTORII HUDEBNÍ VÝCHOVY, DEFINICE, CHARAKTERISTIKA A JEJICH MÍSTO V SOUČASNÉ HUDEBNÍ VÝCHOVĚ

V této části zmapuji poslechové činnosti v jednotlivých historických etapách vývoje hudební výchovy. Mým cílem bude vysledovat vývoj chápání poslechových činností od prosté součásti pěveckého a instrumentálního výcviku po samostatnou a svébytnou hudební činnost, která má v dnešní hudební výchově podstatnou roli.

Ivan Poledňák shrnuje využití poslechových činností v dějinách hudební výchovy takto:

„V dobách bez technických prostředků pro šíření hudby a před masivním uplatněním hudebních profesionálů v hudebním životě se příprava a výchova k hudbě odehrávala prakticky výlučně prostřednictvím hudebních činností v podobě zpěvu, resp. nástrojové hry(…)“¹

V publikaci autorů Gregora–Sedlického *Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku* můžeme vysledovat vývoj poslechových činností v hudební výchově.²

Do konce 19. století byla hudební výchova orientována především na složku pěveckou a samotný poslech byl jen součástí instrumentálního výcviku a byl zaměřen na rozvoj sluchu a přesnost souhry při výuce na hudební nástroje.

Samotná poslechová složka se do hudební výchovy začíná cíleněji promítat až s rozvojem hnutí za estetickou výchovu na přelomu 19. a 20. století, které vedl Otakar Hostinský.

Rok po otevření Rudolfiny 1886 se uskutečnilo několik populárních koncertů za snížené vstupné, jejichž cílem bylo jisté **zdemokratizování umění**. Vznikají tak první výchovné koncerty u nás.

V roce 1920 byl založen Josefem Kříčkou a Ferdinandem Krchem **Dům dětství v Krnsku**, kde byl kladen důraz na komplexní estetickou výchovu dětí, jejíž součástí byla mimo jiné hudební výchova, která byla v životě zdejších dětí všudypřítomná. Bylo zde úzké propojení teorie s praxí, byla podporována samostatná tvorba dětí, uskutečňovaly se tematické

¹ POLEDŇÁK, Ivan. Hudebně pedagogické invence: výbor ze studií a statí k hudební pedagogice a výchově. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80-7290-229-6, str. 67

² GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon).

koncerty a hudební besedy. Činnost tohoto ústavu byla po čtyřech letech ukončena Ministerstvem národní obrany, ale jeho odkaz je stále živý.³

Velkou roli v hudební výchově mládeže sehrály i nové technické sdělovací prostředky – **gramofonová deska a rozhlas**.

V roce 1923 byl založen Československý rozhlas, v roce 1930 byla u nás založena továrna na gramofonové desky Ultraphon. Současně vznikala náš nejobsáhlejší archiv gramofonových desek na půdě Československého rozhlasu.⁴

Až v 70. letech vznikaly kolekce dlouhohrajících desek Školní řady gramofonového klubu Supraphon. Kromě využití gramofonových desek ve výuce hudební výchovy probíhalo vysílání hudebně výchovných pořadů i v Československém rozhlasu.⁵

Roky 1948 a 1953 s sebou přinášejí nový výchovný cíl – výchovu k socialistickému vlastenectví, a to se odrazilo mimo jiné i ve výběru skladeb pro děti.⁶

Rok 1956 s sebou přinesl dokonce zrušení oboru Hudební výchova na některých pedagogických fakultách (Plzeň, Olomouc, České Budějovice,...).

V roce 1960 se v krajských městech otevřely pedagogické instituty, ve kterých mohli být vzděláváni i učitelé hudební výchovy pro základní devítileté školy, ale tento obor byl pro uchazeče neatraktivní.⁷

V 60. letech byly vypracovány v pražském VÚP odbornou komisí hudební výchovy **nové osnovy** pro základní devítileté školy, jejichž autory byli Libor Melkus a Ivan Poledňák. Cílem těchto osnov bylo, aby byl předmět hudební výchova považován za hlavní předmět, ve kterém by se uplatňovaly estetickovýchovné cíle školy.

Nové osnovy zahrnovaly **složky hlavní**, ve kterých se realizoval zpěv a poslech hudby, a za **složku doplňující** byla považována hudební nauka. Učitel si mohl vybírat písně i skladby k poslechu podle své volby, písňový materiál byl obsažen ve zpěvnících a učebnicích, které

³ Slavíková, Marie: Úvod do hudební pedagogiky (online kurz)

⁴ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon), str. 86

⁵ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon), str. 87

⁶ Teze k didaktice hudební výchovy – poslech hudby

⁷ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon), str. 114

byly postupně v 60. letech vydávány. Přinášely kromě nových umělých dětských písní a skladeb 20. století i ukázky z takzvané užití hudby, se kterou děti přicházely do styku mimo školu. Osnovy byly přínosné i proto, že umožňovaly vlastní metodickou tvořivou práci učitele.

Zároveň byly zaznamenány i **nedostatky koncepce nových osnov**, projevující se např. v nedostatečném vybavení škol pomůckami k poslechu hudby a nekvalifikovanosti mnohých učitelů. To se ale během 60. let postupně začalo odstraňovat vydáváním souborů gramofonových desek a diafilmů o hudebních skladatelích a postupným zřizováním kabinetů ZHŠ, které začaly učitele didakticky vzdělávat.

Úpravy písní ve zpěvnících byly svěřovány soudobým uznávaným skladatelům, zvláště Petru Ebenovi a Ilju Hurníkovi, kteří se také stali autory české **adaptace Orffovy školy–Schulwerk**. Využívali v ní popěvky, české lidové písně, rytmicko–melodická cvičení a prvky hudebně pohybové a instrumentální improvizace. Cílem tohoto projektu byl rozvoj dětské elementární hudební tvořivosti a společně se hrou na nástroje, zpěvem a pohybem, i rozvoj komplexní hudební aktivizace dítěte.⁸

Dalším velkým podnětem pro rozvoj hudební výchovy u nás byl i velice úspěšný hudebně výchovný systém **Zoltána Kodálye** v Maďarsku, založený na intonační metodě a pěveckých aktivitách v součinnosti s rytmickým a pohybovým projevem dítěte.

V 70. letech byla vytvořena ve VÚP tzv. **Nová koncepce**, která vešla v platnost ve školním roce 1976–77. V ní došlo k přestavbě celého základního školství, tedy i předmětu hudební výchova. Tvůrci nových osnov předmětu hudební výchova se stali Ivan Poledňák a Jan Budík s dalšími spolupracovníky, kteří se zasloužili i o vydání nových učebnic.

Autoři nové koncepce kladli důraz na **hudební aktivizaci žáků** a na **elementární dětskou tvořivost**, kdy vlastní hrou na nástroje, zpěvem a pohybem nejlépe proniknou k podstatě hudby. Došlo i k nahrazení terminologie–složky hudební výchovy byly nahrazeny termínem **hudební činnosti** (pěvecké, instrumentální, poslechové a hudebně pohybové), které jsou

⁸ GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon), str. 115 - 120

„realizovány formou reprodukce, percepce a produkce jako nejvýznamnějšího způsobu rozvíjení dětských hudebně tvořivých sil a celé osobnosti dítěte.“⁹

„V roce 2004 vstoupily v platnost nově zpracovávané Rámcové vzdělávací programy, v nichž se hudební výchova stává součástí vzdělávací oblasti Umění a kultura, která zahrnuje obory hudební a výtvarný. V hudební výchově je cílem zajistit, aby žáci měli možnost poznávat hudbu prostřednictvím vlastních činností a interakcí, a to ve všech jejich funkčních, žánrových a slohových podobách jako součást umění i běžného životního stylu – kultury všedního dne.“¹⁰

Shrnutí:

Do přelomu 19. a 20. století se poslech hudby uplatňoval jen jako součást instrumentálního a pěveckého výcviku.

Poslech hudby v dnešním pojetí je součástí školního předmětu hudební výchova na všeobecně vzdělávacích školách od 60. let minulého století. Od té doby se změnil jeho cíle i metody.

Objevila jsem, že až 60. léta minulého století s sebou přináší jistý pokrok v náhledu na poslechové činnosti jako součást hudebně výchovného procesu, které byly společně s pěveckými činnostmi stanoveny jako hlavní složky hudební výchovy ve školách. Velkým přínosem pak také byla určitá volnost pro učitele při výběru písní, poslechových skladeb, vznikly nové učebnice hudební výchovy.

Dalším velkým přínosem v této době bylo zpracování České Orffovy školy, o které se zasloužili Petr Eben a Ilja Hurník. Byl zde kladen důraz na tvořivost žáků a komplexní hudební aktivizaci.

Zaujalo mě také, že Nová koncepce v 70. letech v sobě zahrnovala dosud známé poznatky o tvořivosti a hudební aktivizaci žáků. Jejím cílem bylo jisté osvobození žáků od pouhého přijímání informací naukového typu, podněcovali se k aktivní tvorbě, která by měla být realizována formou reprodukce, percepce a produkce, při kterých se rozvíjí dětská hudební tvořivost v celém svém naplnění.

⁹ Slavíková, Marie: Úvod do hudební pedagogiky (online kurz)

¹⁰ tamtéž

Dnes poslech hudby považujeme za svébytnou hudební činnost v rámci předmětu hudební výchova, jejímž jádrem je práce s písní nebo práce s poslechovou skladbou, zajišťované soustavou hudebních činností vokálních, poslechových, instrumentálních a hudebně pohybových.

Prostředkem k osvojování poslechových dovedností jsou poslechové činnosti žáků, které patří k základním složkám hudebně výchovného procesu. Poslechové činnosti jako prostředek aktivizace žáků jsou v metodických spisech a materiálech připomínkovány jako ne zcela jednoznačně chápané a realizované. O pochopení cílů a mechanismů poslechu hudby ve škole se zasloužili u nás zejména Ivan Poledňák a František Sedlák, k metodice poslechových činností pak přispěl nejvýrazněji Jaroslav Herden.

1.1 CHARAKTERISTIKA POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ

Pro pochopení poslechových činností je zásadní pojem „poslech hudby“. Významné osobnosti současné české hudební pedagogiky se k tomuto problému vyjadřují takto:

Ivan Poledňák definuje poslech hudby ve Stručném slovníku hudební psychologie jako „*vžitý výraz pro recepci uskutečňovanou v rámci hudebně výchovného procesu.*“¹¹

František Sedlák se vyjadřuje k poslechovým činnostem takto: „*Poslech hudby je považován často nesprávně za činnost s nižší úrovní snad proto, že ani opravdový hudební prožitek nemusí být provázen viditelnými projevy aktivity, ale je-li správně pedagogicky řízen, není pouhým sensorickým aktem, ale činností, která rozvíjí komplex hudebních schopností a posluchače vnitřně aktivizuje.*“¹²

Zároveň upozorňuje, že: „*Pronikání do hudebního díla je dlouhodobým procesem, vyžadujícím percepční přípravu, která těsně navazuje na zkušenosti získané v předcházejících činnostech.*“¹³

Pokud se zabýváme problematikou poslechu a poslechových činností, měli bychom se také dotknout termínů jako hudební slyšení, percepce a apercepce.

¹¹ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon), str. 271

¹² SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 249

¹³ SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 250

Ivan Poledňák je definuje následovně: „*Jako hudební slyšení se stále častěji chápe skutečnost určitého interindividuálního nastavení na hudbu, jež odpovídá určitému rázu dané hudby.*“¹⁴

Percepci definuje takto: „*Jako českého ekvivalentu se používá výrazů „vnímání“ nebo „čítí“*“¹⁵

Nebo můžeme percepci chápat jako „*nejnižší fáze, příjem základních informací bez hlubšího pochopení a následného hodnocení*“¹⁶

Apercepce hudby podle Ivana Poledňáka „*představuje proces, v němž se zmocňujeme nejenom smyslové podoby hudby, ale posléze v důsledcích pronikáme i do jeho obsahu...*“¹⁷

Bohumil Voborník definuje pojem apercepce takto: „*princip apercepce v chápání hudby vychází z toho, že při nových hudebních vjemech se všechny již získané vnímatelné schopnosti spojují s novými a každou novou skladbu vlastně vnímáme pod vlivem skladeb dříve slyšených.*“¹⁸

Shrnutí:

Z uvedených poznatků vyplývá, že poslech hudby je specifický proces vnímání, který vyžaduje důkladnou předchozí přípravu. Při správně vedeném poslechu dochází k rozvoji hudebních schopností a k vnitřní aktivizaci posluchače. Nejde tedy jen o pouhé vnímání–percepci, ale i o pronikání do obsahu hudebního sdělení–apercepce. Posluchač vnímá a prožívá tedy novou skladbu na základě svých dřívějších poslechové zkušeností.

1.2 CÍLE A ÚKOLY POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ

Uznávání čeští hudební pedagogové nahlízejí na cíle a úkoly poslechové činnosti následovně:

¹⁴ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon) str. 144

¹⁵ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon) str. 266

¹⁶ Teze k didaktice hudební výchovy – poslech hudby

¹⁷ POLEDŇÁK, Ivan. *Stručný slovník hudební psychologie*. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon) str. 23

¹⁸ VOBORNÍK, Bohumil a SCHNIERER, Miloš. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy*.

České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1983. 144 s, str. 121

V Hudební psychologii pro učitele od autorů Františka Sedláka a Hany Váňové můžeme nalézt, že „zprostředkovat a usnadňovat dítěti porozumění hudbě je jedním z hlavních úkolů poslechových činností v hodinách hudební výchovy. Učitel by měl naučit dítě soustředěně přijímat zvukové informace, psychicky je zpracovávat a chápat hudbu jako řeč svého druhu, hudební sdělení.“¹⁹

Podle Františka Sedláka by měl poslech hudby směřovat k:

rozvoji estetického cítění žáků a jejich vkusu prostřednictvím skladeb našich i cizích autorů
rozvoji soustředěné pozornosti při poslechu hudby, který umožní žákovi sledovat průběh díla

výchově vzdělaného posluchače a člověka s kladným vztahem k hudbě

porozumění hudbě, jejím vyjadřovacím prostředkům a hudebním formám

rozvoji myšlení a cítění žáků a formování jejich životních postojů a názorů

pochopení významu hudby ve společnosti a její role v životě národů²⁰

Bohumil Voborník dále uvádí, že cílem poslechových činností je „*probouzet v žácích zájem o hudbu, (...) vytvářet k ní vztahy a předpoklady k jejímu chápání a estetickému hodnocení*“²¹

Shrnutí:

Mezi hlavní cíle a úkoly poslechových činností ve škole tedy patří vytváření základních poslechových návyků a zkušeností, kdy je hudba učitelem vhodně zprostředkována a tím je usnadněno žákům porozumět a chápat hudbu jako specifickou řeč, která nám chce něco

¹⁹ SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. *Hudební psychologie pro učitele*. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978-80-246-2060-2, str. 276

²⁰ SEDLÁK, František a Rudolf SIEBR. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy: učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 240

²¹ VOBORNÍK, Bohumil a SCHNIERER, Miloš. *Didaktika hudební výchovy na prvním stupni základní školy*. České Budějovice: Pedagogická fakulta, 1983. 144 s, str.118

sdělit. Vytvářením kladného a aktivního vztahu k hudbě je formován hudební vkus a estetické cítění žáků.

PROPOJENÍ POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ S DALŠÍMI HUDEBNÍMI ČINNOSTMI A S VÝTVARNÝM VYJÁDŘENÍM HUDBY

Touto problematikou se ve své práci zabývám proto, že jsem na své pedagogické praxi viděla muzikoterapeutickou lekci s hudbou a velký zájem a odezvu u žáků. To mě velmi zaujalo, a proto bych se chtěla v praktické části také pokusit o výtvarné a pohybové vyjádření několika skladeb.

František Sedlák popisuje následující možnosti propojení poslechové a ostatních hudebních činností: „*Při rozvíjení poslechové hudební představy a zkušeností zapojujeme do činností kromě sluchového také ještě zrakový a pohybový analyzátor.*

K tomu slouží různé činnosti žáků:

při zapojení analyzátoru zrakového: sledování pohybu melodie podle notového zápisu, poznávání témat, motivů, úryvků skladby podle not, poznávání rytmicky výrazných figur podle not, ..., znázorňují průběh skladby (hudební formu).

při zapojení pohybového analyzátoru:

činnosti vokální: Žáci zpívají důležité motivy, témata či části poslechové skladby...

činnosti motorické: Vytleskávají rytmické figury, reagují na rytmické a tempové změny pohybem, pohybově zpracovávají taneční žánry tancem, pohybovými hrami, pohybově vyjadřují kontrastní části²².

Také uvádí pojem Intuitivní deskripce:

„Intuitivní deskripce“ je kreslení a malování podle hudby. U některých žáků, zejména výtvarně nadaných, to může být první cesta k vnímání hudby...²³

„Hudba je zde inspirací pro výtvarné tvoření...Výtvarný projev vzniká často před našima očima jako pohybový zážitek. Z hlediska výtvarného není v těchto výtvorech inspirovaných

²² SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy na 2. stupni základní školy: učebnice pro posluchače pedagog. fakult.* Praha: SPN, 1979. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 254 - 255

²³ tamtéž, str. 255

*hudbou rozhodující výtvarná kvalita, ale uvolnění vnitřních tvořivých sil, fantazie a imaginace.*²⁴

Dalším moderním způsobem přiblížení poslechové skladby žákům je Musicogramma.²⁵ Jedná se o vizualizaci hudby prostřednictvím videí. Tvoří je především španělští a ruští autoři. Práce s těmito videi pomalu proniká i do českých škol prostřednictvím vzdělávacích kurzů (např. projekt České filharmonie s názvem Hudba do škol), didaktiky hudební výchovy na pedagogických fakultách i učitelů, kteří hledají nové cesty, jak poslechové činnosti pro žáky atraktivit.

Tato videa mohou žákům přiblížit hudební formu skladby, pomoci jim s orientací v ní, mohou se také aktivně zapojit do poslechové činnosti prostřednictvím hry na tělo nebo na Orffovy nástroje podle symbolů, a s jejich pomocí se naučit realizovat rytmické hodnoty v konkrétní skladbě.

Shrnutí

Dle mého názoru spojení poslechové a ostatních činností může pomoci žákovi danou skladbu lépe pochopit, vnímat a soustředit se na ni. Spojení hudby s malováním je velmi inspirativní pro výtvarný projev. Spojení hudby s pohybem je zase důležité pro poznání vlastního těla a jeho uvolnění, a také pro přijímání prožitků a podnětů zevnitř těla na základě poslouchané hudby. Některým žákům může dělat potíže slovně vyjádřit své pocity z poslechu a toto mohou být možnosti, které mohou těmto žákům pomoci své pocity vyjádřit. Spojení hudby a výtvarného projevu patří mezi muzikoterapeutické techniky, které jsem si chtěla také zkusit v praktické části.

Další možností propojení poslechové a ostatních činností jsou videa v programu Musicogramma. V těchto videích jsou například naznačeny možné způsoby doprovodu skladby hrou na tělo nebo na nástroje, kdy žáci názorně vidí, který nástroj kdy a co hraje, což pomáhá k orientaci žáků ve skladbě.

²⁴ tamtéž

²⁵ Emailová korespondence s Dr. Štěpánkou Liškovou z 30. 4. 2020

1.3 POSLECHOVÉ ČINNOSTI A RÁMCOVÉ VZDĚLÁVACÍ PROGRAMY V SOUČASNOSTI

V Rámcovém vzdělávacím programu pro gymnázia²⁶ nalezneme následující Očekávané výstupy poslechových činností, kdy

„Žák

– *vyděljuje podstatné hudební znaky z proudu znějící hudby, rozpoznává hudebně výrazové prostředky užívané ve skladbě, uvědomuje si hudební formu díla a k dílu přistupuje jako k logicky utvářenému celku*

– *popíše a na vybraných hudebních dílech (částech hudebního díla) ukáže důležité znaky tvorby a interpretace, vysvětlí, v čem tkví originální a nezaměnitelný přínos skladatele a interpreta, možná poselství sdělovaná prostřednictvím hudby na základě svých schopností, znalostí i získaných zkušeností dešifruje a interpretuje*

– *interpretuje hudbu na základě vědomostí a individuálních hudebních schopností; vytváří vlastní soudy a preference, které dokáže v diskusi obhájit*

– *orientuje se ve vývoji hudebního umění; uvědomuje si rozdílnost hudebního myšlení v jednotlivých etapách, rozlišuje hudební slohy podle charakteristických hudebních znaků, na základě historických, společenských a kulturních kontextů popíše podmínky a okolnosti vzniku hudebního díla*

– *odliší hudbu podle jejího stylového zařazení, významu a funkce, rozpozná vhodnost či nevhodnost využití určité hudby v konkrétních situacích*

– *uvědomuje si roli hudebního průmyslu v současném světě; popíše možnosti využití hudby v „mimohudební“ oblasti a je schopen poukázat na příklady jejího zneužívání*

– *uvědomuje si rozdílnost přístupů jednotlivých lidí k hudbě a hudební tvorbě, vnímá hudbu jako způsob prezentace vlastních idejí a názorů i idejí, pocitů a názorů ostatních lidí a na základě toho je schopen se s hudbou ztotožnit, či ji odmítnout*

– *upozorní na ty znaky hudební tvorby, které s sebou nesou netoleranci, rasismus a xenofobii, a dokáže se od takové hudby distancovat“²⁷*

²⁶ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>

²⁷ Rámcový vzdělávací program pro gymnázia Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia>, str. 55

Shrnutí:

Z toho vyplývá, že nejnovější koncepce, tj. dnešní Rámcový vzdělávací program, vychází z aktivity a tvůrčí práce dětí, hudební dílny, kdy je završením hudební vhled a porozumění hudebnímu dílu. I k těmto zásadním požadavkům současné koncepce hudební výchovy přihlédnou ve svých projektech poslechových činností.

2 K METODOLOGII POSLECHOVÝCH ČINNOSTÍ VE ŠKOLE

Poslechové činnosti jsou v současné koncepci hudební výchovy na základní škole a gymnáziu jednou ze čtyř hudebních činností. Z Rámcového vzdělávacího programu vyplývají snahy hudební výchovy o aktivní zapojení žáků při poslechových činnostech a podnícení jejich hudební tvořivosti. Pro učitele je ale aktivizování žáků pomocí poslechu hudby obtížné, protože učitel nedokáže přesně určit, na co žáci během poslechu myslí, co prožívají a jak hudbu vnímají. Při poslechu je důležité zadat žákům úkoly, aby věděli, na co se při poslechu soustředit (např. které nástroje v ukázce slyší, jak na ně hudba působí, jaké má hudba tempo apod.).

V *Breviáři k hudební výchově* nalézáme následující definici aktivního poslechu: „*Aktivní poslech hudby jako složka hudební výchovy je záměrné poslouchání hudby za vedení učitele.*“²⁸

Nalezneme zde také krátký výčet aktivizačních úkolů k poslechu, například **určit počet nástrojů, tempo skladby, odlišit lidovou a umělou píseň** apod.²⁹

V 80. letech probíhaly tzv. boje o hudební výchovu (např. konference v Nitře, 1984), kde se poukazovalo mimo jiné na **pasivitu žáků při poslechu hudby** a na potřebu **prohloubit** jejich **emocionální a hudební angažovanost**. V té době vystoupil se svými novými myšlenkami Jaroslav Herden, který zdůrazňoval jako východisko hudebního vnímání nejprve pěvecké, instrumentální a hudebně pohybové aktivity, jimiž si žáci hudbu obecně, ale i konkrétní skladbu, přímo pěvecky, instrumentálně nebo pohybově „ohmatají“, aby jí pak mohli snáze porozumět.

Podle Jaroslava Herdena je posluchač vystaven velkému množství různých druhů hudby a je pro něj obtížné se v této záplavě orientovat a vybrat si „svou“ hudbu.

²⁸ HALASOVÁ, Jitka a Anna VELANOVÁ. *Breviář k hudební výchově: pomůcka pro učitele hudební výchovy na ZŠ*. Brno: Učebnice a knihy, 1995, str. 86

²⁹ tamtéž

V současné praxi se klade při poslechu důraz na poznání, upřednostňují se naukové poznatky. Chybí inspirace a vhodné prostředky k motivaci, které by zároveň byly srozumitelné pro učitele.³⁰

„Pro učitele je hlavním kritériem posluchač, jeho psychické vybavení, a jeho hudební zkušenost.

Pro děti je nejnáze pochopitelný pohyb v hudbě.“³¹

Jaroslav Herden označuje hudbu jako jakousi „zprávu, depeši, která v sobě nese zakódovanou informaci.“³²

Na tuto informaci žák verbálně nebo neverbálně reaguje a může u něj vyvolat hudební zážitek.

V cíleně vedené hudební výchově žák postupně proniká do vztahů mezi hudbou a životem a objevuje podstatu hudebních sdělení. Tato potom mohou plnit své funkce, tj. estetickou, uměleckou, rekreativní, a další při rozvoji žáka.³³

Možnosti řešení se nabízejí v publikacích např. My pozor dáme, kde uvádí modelové příklady, vhodné pro individuální řešení základních problémových situací při poslechu hudby.

Tzv. **modelování** je podle Jaroslava Herdena „vytváření vzorů funkčně ideálních postupů, které respektují teoretická východiska a vyhovují praxi.“³⁴

„Model obsahuje doporučený didaktický postup pro řešení problémů, ale zároveň ho můžeme přizpůsobit specifickým podmínkám výchovné situace.“

Správně navržené modely plní dvě důležité funkce – ověřovací a regulační.

³⁰ HERDEN, Jaroslav. Modelové situace v přípravě na poslech. In Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze. Praha 1998. ISBN 80-86039-67-6, str. 39.

³¹ HERDEN, Jaroslav. Modelové situace v přípravě na poslech. In Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze. Praha 1998. ISBN 80-86039-67-6, str. 39.

³² HERDEN, Jaroslav. Modelové situace v přípravě na poslech. In Poslech hudby. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze. Praha 1998. ISBN 80-86039-67-6, str. 39.

³³ tamtéž

³⁴ tamtéž

Ověřovací funkce zjišťuje užitečnost předpokládané koncepce – postup od zážitku k poznatku. Tento postup se realizuje pomocí otázek vztahujících se například k náladě hudby – jaká je a proč, a kterými výrazovými prostředky je toho docíleno.

Regulační funkce umožňuje učiteli zasahovat do procesu osvojování hudebního díla s cílem usnadnit dětem pochopení díla. Tento proces může učitel sledovat a upravovat podle konkrétních potřeb daného díla.

Tyto funkce pomáhají k realizaci zpětné vazby a udržování psychické aktivity žáků.³⁵

K Herdenovým snahám se připojily i nové poznatky pedagogů z oblasti muzikoterapie. Někteří muzikoterapeuté, například Zdeněk Šimanovský, Markéta Gerlichová, a další, kritizovali některé praktikované přístupy k hudební výchově, kdy se preferuje hudební teorie na úkor aktivit spojených s přímým prožíváním hudby a hlubším citovým prožitkem spojeným s reflexí.

Markéta Gerlichová ve své publikaci *Muzikoterapie v praxi* kritizuje pojetí hudební výchovy v našem školství. Vytýká mu především to, že se zaměřuje především na poznatky z oblasti hudební vědy a informace o hudebních skladatelích.

Ona sama potom spatřuje hlavní smysl hudební výchovy v prožitku, v tom, abychom naučili děti vnímat hudbu jako umění, které jim může přinášet radost a může pro ně být v životě oporou.³⁶

Zastává tedy podobný názor jako Jaroslav Herden.

Schopnosti i motivace potřebné k aktivnímu poslechu a vnímání hudby se utvářejí nejen v poslechové, ale i v ostatních hudebních činnostech.³⁷

Před vlastním vnímáním hudby by se měli žáci percepčně připravit, tj. naučit se na hudbu soustředit, dokázat sledovat pohyb melodie, její tempo atd. Žák by měl být veden k tomu,

³⁵ tamtéž

³⁶ GERLICOVÁ, Markéta. *Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest*. Praha: Grada, 2014. ISBN 978-80-247-4581-7, str. 60

³⁷ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I na 1. stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: SPN, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 241

aby si dokázal zapamatovat motiv nebo úryvek skladby a dokázal ji při opakovaném poslechu poznat.³⁸

Podle Ladislava Daniela je důležité, aby si žáci **během školní docházky** osvojili určité **množství skladeb**, které jim jednak slouží jako zásoba estetických hodnot a také jako konkrétní příklad k pojmům z hudební nauky, které se naučili.

Dále také zdůrazňuje **důležitost odborných pojmů**, které si žák osvojuje a které jsou nezbytné proto, aby se dokázal o skladbě vyjádřit, popsat ji a orientovat se v ní.³⁹

Hlavním předpokladem k tomu, aby mohl žák porozumět hudební řeči, orientovat se v ní, chápat a prožívat hudební skladbu, je rozvíjení hudebních schopností žáka, z čehož poté vycházejí i jeho posluchačské dovednosti.⁴⁰

„Osvojování posluchačských dovedností je dlouhodobým záměrným poznávacím procesem, který začíná u prvních kontaktů dítěte s hudbou a vlastně nikdy nekončí.“⁴¹

Od útlého věku se děti setkávají s mluveným slovem, rytmizovaným a melodizovaným říkadlem, hrají si na ozvěnu, ..., později jsou schopny poznat, jestli melodie stoupá nebo klesá, jestli se opakuje, ..., a dalším postupným pronikáním do hudební řeči dochází k osvojování hudebních dovedností.

K základním dovednostem důležitým pro aktivní poslech patří zaměřenost pozornosti a soustředěnost po celou dobu práce se skladbou. K tomu je potřeba probudit v žákovi zájem o poslech.

Při poslechových činnostech je rovněž důležitý opakovaný poslech skladby, pro žáky by měl být vždy něčím nový – jiný pohled, jiná motivace, jiný úkol, např. srovnání známé skladby s novou.⁴²

³⁸ SEDLÁK, František. *Didaktika hudební výchovy I na 1. stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult*. Praha: SPN, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství), str. 248

³⁹ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy: know how učitele hudební výchovy*. 2.vyd. Ostrava: Montanex, 1992. ISBN 80-85300-98-2, str. 99

⁴⁰ BUDÍK, Jan. Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. Metodické příručky k učebnicím pro základní školu, str. 27

⁴¹ BUDÍK, Jan. Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 2. ročník základní školy. 2. vyd. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1978. Metodické příručky k učebnicím pro základní školu, str. 27

⁴² tamtéž

2.1 SKLADBY K POSLECHU Z HLEDISKA VÝBĚRU

Důležitý je výběr skladeb k poslechu. Podle tradičních názorů Ladislava Daniela by se učitel měl řídit hlediskem **uměleckým, didaktickým** a měl by dbát na **přiměřenou délku skladeb** (viz níže).

1) hledisko umělecké – k estetické výchově žáků může dopomoci pouze umělecky hodnotné dílo.

2) hledisko didaktické – skladbu vybíráme s cílem něco na ní žáky naučit.

3) přiměřenost délky skladeb – odvíjí se podle věku žáků, začínáme s jednodominutovými skladbami, postupně se může délka rozšířit až na několik minut.⁴³

František Sedlák má na hlediska výběru skladeb odlišný pohled. Rozlišuje hledisko **umělecké, psychologické a výchovné**.⁴⁴

1) hledisko umělecké – je zde chápáno v širším slova smyslu jako „*formálně dokonalé zpracování ideově hodnotného obsahu adekvátními výrazovými prostředky.*“⁴⁵ Jen takové dílo může zprostředkovat zážitek.

2) hledisko psychologické – zde se klade důraz na srozumitelnost díla odpovídající psychické vyspělosti žáka.

3) hledisko výchovné – žák dokáže prostřednictvím hudby prožít určitou skutečnost.

2.2 METODICKÝ POSTUP POSLECHU SKLADBY

Ladislav Daniel doporučuje následující osvědčený postup:

1) Nejprve se snažíme **získat pozornost žáků a motivovat je** k poslechu. Seznámíme je se skladatelem a skladbou a snažíme se propojit plánovaný poslech s dosavadní životní zkušeností žáků, hledáme taková spojení, která žáky zaujmou. **Před poslechem** zadáme nějaký snadno splnitelný **úkol** (např. sledovat, které hudební nástroje se v ukázce objeví, kolikrát zazní známá melodie apod.), který žákům pomůže se ve skladbě orientovat a

⁴³ DANIEL, Ladislav. Metodika hudební výchovy: know how učitele hudební výchovy. 2.vyd. Ostrava: Montanex, 1992. ISBN 80-85300-98-2, str. 99

⁴⁴ SEDLÁK, František, Jaroslav HERDEN a Jiří KOLÁŘ. Nové cesty hudební výchovy na základní škole. 2., část. dopl. a upr. vyd. Praha: SPN, 1983. Odborná literatura pro učitele, str. 91

⁴⁵ tamtéž

soustředit se na ni. Pro udržení pozornosti můžeme také žáky nechat tiše tleskat případně jemně hrát na rytmické nástroje.

2) Následuje **první poslech**, který by měl být především **estetickým zážitkem**, učitel by jej neměl rušit komentáři ani napomínáním žáků.

3) Poté provedeme **rozběr skladby**. Pomocí předem připravených **otázek** korigujeme představy žáků a jejich dojmy z poslechu. Během rozboru znovu přehrajeme vybrané části skladby, čímž umocníme její zapamatování.

4) Následuje **syntéza**, kdy učitel zopakuje, co bychom si z dané skladby měli odnést a stručně to zapíše na tabuli.

5) Poté si skladbu **znovu poslechneme**, tentokrát již může být přidán **i komentář** učitele.

Práce s poslechem by měla trvat maximálně **15–20 minut v jedné vyučovací hodině**. 6) **K poslouchané skladbě je třeba se pravidelně vracet**, aby došlo k jejímu trvalému zapamatování a osvojení. Můžeme k tomu využít poslech na přání, zopakování všech skladeb od jednoho autora apod.⁴⁶

Takto byla chápána a vyučována výuka poslechu dříve.

Dle mého názoru by tento model byl v současnosti problematický, protože většina aktivity je soustředěna na učitele a žáci nejsou v současné době tak soustředění, jako dříve. V dnešním pojetí se klade důraz spíše na aktivitu žáka, k čemuž přihlížel ve své koncepci současný hudební pedagog Jaroslav Herden, který při poslechových činnostech užívá pojem „*dynamický model*.“⁴⁷

*„Pojmem model naznačuje, že jde o ideální vzor, a výrazem dynamický vystihuje, že učitel a žák na sebe působí ve stále se proměňujících se podmínkách, v jejichž důsledku je třeba hledat optimální řešení z řady nabízejících se možností, často na principu pokusu a omylu.“*⁴⁸

⁴⁶ DANIEL, Ladislav. *Metodika hudební výchovy: know how učitele hudební výchovy*. 2.vyd. Ostrava: Montanex, 1992. ISBN 80-85300-98-2, str. 101

⁴⁷ HERDEN, Jaroslav. Modelové situace v přípravě na poslech. In *Poslech hudby*. Sborník příspěvků z konference konané ve dnech 27. a 28. dubna 1998 na Pedagogické fakultě UK v Praze. Praha 1998. ISBN 80-86039-67-6, str. 40

⁴⁸ tamtéž

Dále uvádí, že je nutné tuto cestu předem vyzkoušet a ověřit, přičemž primární roli při tom hrají spontánní činnosti, a racionální činnosti slouží spíše pro kontrolu.⁴⁹

Těmito poznatky, které považuji v současné hudební pedagogice za velmi přínosné, bych se chtěla řídit i v praktické části této práce. Mimo to se ztotožňuji i s názorem Ilji Hurníka.

„Někdy začne řečník přednášet skladatelův životopis. Aby děti upoutal, vloží třeba špásovnou historku o Bachovi a jeho dvaceti dětech. Po takové cestě se skutečně vesele skotačí, jenže ta cesta vede právě jen k těm Bachovým dětem, a ne k jeho fugám.“ (Ilja Hurník)⁵⁰

Podle Ilji Hurníka tkví jedna z chyb některých učitelů v tom, že se snaží obohatit výklad zajímavostmi o životě skladatele, ale nekladou takový důraz na samotný poslech a jeho prožitek.

Domnívám se, že dnešní mládež má i poněkud posunutý žebříček hodnot. Klade větší důraz na moderní technologie, určitý společenský status na sociálních sítích a jde více po povrchu než předchozí generace. To se odráží i ve výběru hudby, která je jednodušší, s výraznou melodií a rytmem. Myslím si, že na to má vliv i rychlé tempo současné doby, v němž je obtížnější se zastavit, a do hloubky o něčem, natož o hudebním sdělení, přemýšlet.

Jak už jsem uvedla na začátku své práce zaměřuji se na dílo českých skladatelů Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů, protože se domnívám, že tyto dva velikáni mají co nabídnout i současné generaci, a věřím, že mladí lidé i přes uspěchanost dnešní doby jsou citliví i vnímaví.

V následující kapitole se pokusím zmapovat skladby těchto dvou skladatelů a přístupy k poslechovým činnostem v některých učebnicích.

⁴⁹ tamtéž

⁵⁰ Teze k didaktice hudební výchovy – Poslech hudby Dostupné z <http://files.hudebni-pedagogika.webnode.cz/200000003-173bb1836c/poslech%20hudby.pdf>

3 UČEBNICE HUDEBNÍ VÝCHOVY PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY A GYMNÁZIA A JEJICH PŘÍSTUPY K POSLECHOVÝM ČINNOSTEM

Zajímalo mě, jak autoři jednotlivých učebnic přistupují k poslechovým činnostem. Jak je tento problém řešen? Jak jsou poslechové činnosti realizovány? Jak jsou žákům skladby předkládány? Jsou žákům zadávány úkoly, které jim pomáhají se na danou skladbu soustředit? Je výběr ukázek vhodný pro děti a mládež z hlediska pochopení hudebního díla?

V této kapitole proto zpracuji přehled některých učebnic hudební výchovy ze **Státního pedagogického nakladatelství** pro základní školy a gymnázia z roku 1998–2003, nakladatelství **Fraus** 2013, **Scientia** 1997 a **Fortuna** 1994–1997 a dovolím si srovnat poslechové skladby podle úkolů a aktivit.

Zároveň zjistím, jestli uvedené skladby v učebnicích slouží jen jako ilustrace k vykládané látce nebo jsou obohaceny o některé prvky aktivního poslechu, například určení nástrojů, sledování partitury, aj.

U každé učebnicové sady uvedu, které skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů jsou v ní zastoupeny a které poslechové úkoly se k nim vztahují.

3.1 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. – 9. ROČNÍK ZÁKLADNÍ ŠKOLY (ALEXANDROS CHARALAMBIDIS A KOLEKTIV AUTORŮ, STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ)

V letech 1998–2003 vydalo Státní pedagogické nakladatelství soubor učebnic pro 1. – 9. ročník základní školy a 1. a 2. ročník gymnázia. Budu se dotýkat pouze učebnic pro 2. stupeň a učebnic pro gymnázia, s ohledem na zpracovávanou problematiku. Tuto řadu učebnic jsem zvolila proto, že tvoří ucelený komplet od 1. do 9. ročníku základní školy, na něž navazuje sada pro 1. a 2. ročník gymnázia.

Učebnicová řada Hudební výchova pro 6. – 9. ročník základní školy obsahuje učebnici, metodickou příručku pro učitele a CD s poslechovými ukázkami. V učebnicích nalezneme odkazy na poslechové skladby a také úkoly, které se vztahují k probírané látce (např....*podívejte se nyní na ukázkou partitury a zkuste se v ní podle prvních taktů Symfonie č. 3 Ludwiga van Beethovena zorientovat...*).⁵¹

⁵¹ CHARALAMBIDIS, Alexandros. *Hudební výchova pro 6. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998, str. 52

*Vybrané skladby jsou zkrácené a mají většinou ilustrující charakter, jsou určeny pouze k prvotnímu seznámení s daným dílem.*⁵²

Tyto učebnice předkládají žákům nejpodstatnější fakta a poznatky z dějin hudby o životě a díle hudebních skladatelů. Rovněž v nich nalezneme základní poznatky z hudební teorie a harmonie i množství písní souvisejících s probíranou látkou. Jednotlivé kapitoly mají podobnou strukturu – obsahují výkladový text, který je doplněn poslechovými ukázkami, případně úkoly k nim. Dále zde najdeme notový záznam písní a ilustrační obrázky. Kapitoly z dějin hudby obsahují také stručný životopis nejvýznamnějších skladatelů. Učebnice jsou vedeny chronologicky, ale střídají se lekce umělé a neumělé hudby.

Poslechové ukázky zde mají funkci ilustrační, doplňují probíranou látku, ale najdeme zde i úkoly, které podněcují žáky k dalším aktivitám.

Další práce s hudebními ukázkami této řady tkví v pedagogické invenci učitele – jakým způsobem jednotlivé ukázky pojme, zpracuje a předloží žákům.

Pro ilustraci uvedu v následující tabulce výčet všech poslechových skladeb Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v jednotlivých učebnicích 2. stupně poslechové úkoly a jejich cíle.

Tabulka 1: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnicích pro 6. – 9. ročník základní školy, Státní pedagogické nakladatelství

Ročník	Autor	Název skladby	Poslechové úkoly a jejich cíle
6. ročník	Antonín Dvořák	Moravské dvojzpěvy – Zajata	dvojhlasá píseň –dueto–lidový dvojhlas
		Tercetto – dvoje housle, viola	tři nástroje – komorní forma tercetto
		Rusalka – árie Prince	poznat hlas – tenor
	Bohuslav Martinů	Otvírání studánek – část Králko, milá králko	hledání kvintakordů v notovém zápisu (opakování hudební nauky)
		Řecké pašije	poslechněte si operu – ilustrační – určit hlasy

⁵² CHARALAMBIDIS, Alexandros a Dalibor MATOŠKA. *Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 6. ročník základní školy*. Praha: SPN, 2000. ISBN 80-7235-114-1, str. 7

9. ročník	Antonín Dvořák	Symfonie Novosvětská – 2. věta Largo	poznat sólový nástroj
	Bohuslav Martinů	Otvírání studánek – Králko, milá králko	vyjádřit dojem z poslechu

3.2 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO GYMNÁZIA 1. + 2. DÍL (ALEXANDROS CHARALAMBIDIS A KOLEKTIV AUTORŮ, STÁTNÍ PEDAGOGICKÉ NAKLADATELSTVÍ)

Tyto učebnice vydané v letech 2003 jsou koncipovány obdobnou formou jako učebnice pro 2. stupeň.

„Kapitoly jsou rozděleny podle funkcí hudby (relaxace, tanec) se zaměřením na hudební myšlení. Jsou členěny na tři části A–B–C. Část A nastoluje problém, na který hledáme v dané kapitole odpověď. Zároveň nastoluje impuls pro hledání odpovědi. Část B je výkladová a v části C nalezneme náměty pro receptivní a produktivní činnosti např. notové záznamy písní, poslechové ukázky, pojmy z hudební teorie k opakování a prohlubování učiva.“⁵³

V učebnicích 1. a 2. je uvedena pouze jedna poslechová ukázka od Antonína Dvořáka, žádná od Bohuslava Martinů.

Tabulka 2: Skladby Antonína Dvořáka v učebnicích pro 1. a 2. ročník gymnázia, Státní pedagogické nakladatelství

Autor	Skladba	Poslechové úkoly a jejich cíle
Antonín Dvořák	Slovanský tanec č. 8	symfonická skladba

3.3 MY POZOR DÁME A (NEJEN) POSLOUCHÁME, HUDBA JAKO ŘEČ (JAROSLAV HERDEN, SCIENTIA)

Zcela odlišnou koncepci má učebnice Jaroslava Herdena:

⁵³ CHARALAMBIDIS, Alexandros, Zbyněk CÍSAŘ a Lukáš HURNÍK. *Hudební výchova 1 pro gymnázia*. Praha: SPN-pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80-7235-211-3, str. 9

Učebnice je zaměřena především na poslechové činnosti. Nalezneme v ní barevné ilustrace, úkoly k poslechu i spojení poslechových a dalších činností (tanečních instrumentálních atd.) včetně propojení s literárními texty, které doplňují poslechové skladby (oddíl Hudební čítanka). Najdeme zde také úpravy pro školní kapely a pěvecké sbory. Součástí učebnice je metodická příručka *Hudba jako řeč* a 2 magnetofonové kazety s hudebními ukázkami.⁵⁴

V této učebnici jsou uvedeny tyto skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů:

Tabulka 3: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnici *My pozor dáme a (nejen) posloucháme*, nakladatelství Scientia

Autor	Skladba	Poslechové úkoly a jejich cíle
Antonín Dvořák	Měsíčku na nebi – opera Rusalka	Árie ilustrační–obsah obrazu z opery Rusalka
	Slovanský tanec č. 7	rytmické úryvky s úkoly před poslechem–partitura
	Sonatina G dur op. 100, 2.věta	hudební čítanka–skladba pro své děti–tvořivost v rámci instrumentálních činností
	Stabat Mater č. 3 – Eja, mater, fons amoris	Zpěv melodie s tečkovaným rytmem
Bohuslav Martinů	Loutky – Nemocná loutka	Srovnání s předchozí ukázkou– nálada, zdobení melodie, dynamika
	Špalíček – Vynášení smrti	Ilustrační poslech–možnost zpěvu–Lidové jarní zvyky na venkově

⁵⁴ TETOUROVÁ, Bc. Markéta. *POSLECHOVÉ AKTIVITY V PRAXI*. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy, str. 48 - 49

3.4 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO 6. A 7. ROČNÍK ZÁKLADNÍCH ŠKOL A ODPOVÍDAJÍCÍ ROČNÍKY VÍCELETÝCH GYMNÁZIÍ (JAKUB ŠEDIVÝ, LUCIE ROHLÍKOVÁ, FRAUS)

Velice mě zaujala učebnice Hudební výchova pro 6. a 7. ročník základní školy a odpovídající ročníky víceletých gymnázií z nakladatelství Fraus, kde se autoři ujímají problematiky poslechu hudby velmi originálně. Učebnice jako jediná z uvedených vychází z Rámcových vzdělávacích programů. Rozvíjí kompetence žáků ve všech hudebních činnostech.

„Světlem hudby provází žáky příběh začínající kapely, jejíž jednotliví členové objevují zákonitosti hudby, učí se hrát na různé hudební nástroje a nechávají se inspirovat klasickou i současnou hudbou různých žánrů.

Cílem učebnice je motivovat žáky k poznávání hudby, zpívání a hře na hudební nástroje a v neposlední řadě k pohybu a rytmickému vyjádření hudby. Učebnice nabízí učitelům možnost výběru postupu dle vyspělosti žáků a zvláštností třídy. Posiluje u žáků motivaci k učení, rozvíjení dobrých vztahů v třídním kolektivu a navození důvěry mezi učitelem a žákem.

Tematickou osou učebnice je postupné seznamování s jednotlivými hudebními nástroji, na které je nahlíženo z mnoha úhlů i historických kontextů.

Tištěná učebnice má moderní grafickou podobu v plnobarevném provedení se svěžími ilustracemi. V hlavním textu je rozpracována motivační linie příběhu, která uvádí krátký výkladový text doplněný notovými zápisy, schémata či fotografiemi. Nechybí množství motivujících otázek a námětů pro praktické činnosti. Na vedlejší liště jsou umístěny odkazy na mezipředmětové vztahy a poznámky k aktuálnímu dění během školního roku (výročí, festivaly, slavnosti).⁵⁵

V této učebnici můžeme najít tyto skladby k poslechu:

Tabulka 4: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnici Hudební výchova pro 6. a 7. ročník Základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií, nakladatelství Fraus

Autor	Skladba	Poslechové úkoly a jejich cíle
-------	---------	--------------------------------

⁵⁵ Dostupné z: <https://ucebnice.fraus.cz/catalog/cs/ii-stupen-hudebni-vychova-hudebni-vychova-6-a-7/p5594ick2sHVick2s.html> (31.3.2020)

Antonín Dvořák	Sousedská (Slovanské tance)	Poslech tří tanců a určení při opakovaném poslechu jednoho z nich
	Kolo (Slovanské tance)	
	Dumka (Slovanské tance)	
	Furiant (Slovanské tance)	Správné určení tance (3 možnosti) – ilustrativní poslech
	Slovanský tanec č. 1 (piano na 4 ruce)	Partitura pro 4 ruce – určení taktu, dynamiky, tempa, italské hudební názvosloví, ...
	Largo (2. věta z 9. symfonie)	Spojení s filmem Obecná škola
	Largo (2. věta z 9. symfonie – v podání dechového kvartetu)	Opakování skladby – jiná instrumentace
	Slovanský tanec č. 2	Partitura – takt, tempo, vedoucí hlas, doprovodný hlas, sledování melodie

3.5 HUDEBNÍ VÝCHOVA PRO ZÁKLADNÍ ŠKOLY A PRO VÍCELETÁ GYMNÁZIA (6. – 9. ROČNÍK, NAKLADATELSTVÍ FORTUNA)

Učebnice obsahuje kromě výkladového textu, doplňujících barevných ilustrací a notových záznamů k písňím rytmická cvičení (kde žáci rytmus dotvářejí), pěvecká cvičení, ve kterých se např. probírají nové intervaly apod. Zároveň také učebnice počítá s doprovodem rytmických či některých melodických nástrojů (klavír, flétna, housle kytara) a zpracovává je do partitur k písňím určeným ke zpěvu.

Poslechové ukázky jsou doplněny notovými záznamy úryvků dané skladby, jsou doplněny popisem skladby, rozbohem její formy a ve většině případů také tipy, čeho si mají žáci při poslechu všimnout, případně poslechovými úkoly (např. určení, kterou ze dvou melodií

(uvedených i v notovém zápisu) daná skladba končí, jestli končí v durové nebo mollové tónině apod. Součástí učebnic jsou také Metodické příručky.

Dále v učebnicích nalezneme slovníček odborných termínů a seznam skladeb k poslechu.

Nacházejí se zde následující skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů:

Tabulka 5: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnicích Hudební výchova pro základní školy a pro víceletá gymnázia 6. – 9. ročník, nakladatelství Fortuna

Ročník	Autor	Skladba	Poslechové úkoly a jejich cíle
6. ročník	Antonín Dvořák	Furiant z České suity (5. věta, Finále)	Hudební forma suita v českých tancích–dynamika–znázornění grafem
		Rusalka – árie Měsíčku na nebi	Pohádkové postavy–láska–poznání sama sebe
	Bohuslav Martinů	Děvče z Moravy	Poslech i zpěv písně
		Otvírání studánek	Komorní nástrojový orchestr–vzpomínka na domov–návrat–lidové zvyky–návrat poutníka domů–autobiografie–kantáta–zpěvní hlasy
7. ročník	Antonín Dvořák	Slovanský tanec č. 1	Tanec furiant–kontrast v dynamice–barva tónů
		Mazurek pro housle a orchestr	Tanec–2 témata–kontrast–virtuozita–opakování o A.D.
	Bohuslav Martinů	Rosička	Volný takt
		Vysoká věž	zpěv

		Serenáda č. 2 (2. věta)	Inspirace lidovou písní– hudební forma ABA
		Sinfonietta „La Jolla“ (1. věta)	Název podle města v Kalifornii–třídílná hudební forma
8. ročník	Antonín Dvořák	Symfonie Z nového světa (1. věta)	Popis symfonie–ukázky témat–sonátová forma
9. ročník	Antonín Dvořák	Voda a pláč	zpěv
		Slovanský tanec č. 8	Furiant–takt–tónina
		Koncert pro violoncello a orchestr (2. věta)	Třídílná forma
	Bohuslav Martinů	Balet Špalíček (ukázky)	Lidské vlastnosti v hudbě– Popelka–sledování notového záznamu–inspirace lidovou tvorbou
		Kantáta Kytice – Selanka	Třídílná forma–poznat návrat hlavního tématu
		Ariadna – Nářek Ariadny	Srovnání s C. Monteverdim– vyjádření žalu

Shrnutí

Po provedeném zmapování učebnic jsem shledala, že učebnice **Státního pedagogického nakladatelství** A. Charalambidise mají poslech zaměřený spíše ilustrativně jako doplněk k probírané látce, je zde poměrně málo nabízených podnětů a úkolů k aktivnímu poslechu, způsob práce se skladbami se často opakuje. Neshledávám zde mnoho úkolů zaměřených k hudebnímu prožitku žáků. Skladby Antonína Dvořáka jsou zastoupeny čtyři a Bohuslava

Martinů tři na celém druhém stupni. V učebnicích pro gymnázia je uvedena pouze jedna skladba od Antonína Dvořáka, žádná od Bohuslava Martinů.

Naproti tomu se učebnice z nakladatelství **Scientia** Jaroslava Herdena zabývá především poslechem a poslechovými činnostmi. Obsahuje celkem 74 poslechových skladeb skladatelů z různých období, z toho čtyři skladby od Antonína Dvořáka a dvě od Bohuslava Martinů. Poslech skladeb je v této učebnici chápán jako proces vedoucí k poznání. Od jednoho podnětu a námětu se dostáváme k celé řadě dalších zajímavostí, které nám skladba může nabídnout.

Učebnice Hudební výchova pro 6. – 7. ročník základních škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií z nakladatelství **Fraus** jako jediná z uváděných vychází ze současných Rámcově vzdělávacích plánů. Je velmi podnětná a doslova nabitá aktivitami. Motivující jsou i barevné obrázky a příběh začínající kapely, který prostupuje celou učebnicí. Na vedlejší liště můžeme zaznamenat i zajímavosti a úkoly k mezipředmětovým vztahům.

Hudební výchova pro základní školy z nakladatelství **Fortuna** obsahuje poměrně mnoho poslechových skladeb. Přestože zde nalezneme úkoly, které podporují aktivní poslech žáků, myslím si, že průvodní text ke skladbám je v některých případech příliš popisný, ale že dané poznatky a jevy by mohli na základě vhodných otázek k poslechu vyvodit z poslechu sami žáci.

V následující kapitole bych chtěla zdůvodnit výběr skladeb, které zpracuji v praktické části.

Z poslechových skladeb uvedených výše jsem vybrala tuto:

Bohuslav Martinů – Špalíček – Vynášení smrti

A dále budu pracovat i s těmito skladbami:

Antonín Dvořák – Humoreska č.7 Ges dur

Rondo pro violoncello g moll op. 94

Romantické kusy č. 1 a 2 op. 75

Antonín Dvořák – Moravské dvojzpěvy – Holub na javoře / Bohuslav Martinů – Petrklíč – Žaloba

Bohuslav Martinů – Sonatina G dur pro housle a klavír

4 VYBRANÉ SKLADBY ANTONÍNA DVOŘÁKA A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU

V této kapitole zdůvodním výběr skladeb od A. Dvořáka Romantické kusy pro housle č.1 a 2, Humoreska č. 7 Ges dur a Rondo g moll pro violoncello a klavír.

4.1 STRUČNÝ PŘEHLED ŽIVOTA A DÍLA ANTONÍNA DVOŘÁKA

Narodil se 8. 9. 1841 v Nelahozevsi. Po otci se měl stát řezníkem. Základy hudebního vzdělání získal u učitele A. Liehmanna ve Zlonicích. Od roku 1857 studoval na varhanické škole v Praze a při tom hrál na violu v orchestru Cecilské jednoty. Po dokončení varhanické školy se stal violistou v kapele K. Komzáka a s ní r. 1862 přešel do orchestru Prozatímního divadla v Praze, kde setrval do r. 1871 a kde hrál pod taktovkou B. Smetany. V roce 1873 se oženil s A. Čermákovou. V letech 1874–77 byl varhaníkem u sv. Vojtěcha v Praze.

Na konci 70. let zaujaly Dvořákovy skladby německého skladatele Joh. Brahmse, který vymohl mladému skladateli státní stipendium a doporučil ho berlínskému nakladateli F. A. Simrockovi, který roku 1878 vydal Moravské dvojzpěvy a 1. řadu Slovanských tanců. Téhož roku začal Dvořák vystupovat i jako interpret – dirigent a klavírista – svých děl. V letech 1884–96 uspořádal devět zájezdů do Velké Británie. V roce 1891 se stal profesorem skladby na pražské konzervatoři. V letech 1892–95 byl ředitelem Národní konzervatoře v New Yorku. Po návratu z USA pokračoval jako pedagog a ředitel v práci na pražské konzervatoři. Dostalo se mu mnoha vyznamenání a světových poct (dr.h.c. University Karlovy a Cambridge university – 1891).

Antonín Dvořák vyšel z novoromantismu, brzy však dospěl k osobitému hudebnímu výrazu. Vyznačoval se mimořádně bohatou invencí. Vliv Dvořákovy osobnosti na mladou generaci lze nejlépe pozorovat na jeho žácích (Vítězslav Novák, Josef Suk).

Těžiště Dvořákova díla spočívá v hudbě instrumentální. Je autorem devíti symfonií (např. 8. Anglická G dur, 9. Novosvětská e moll), symfonických básní (Vodník, Polednice, Zlatý kolovrat), Slovanských tanců, tří Slovanských rapsodií, serenád, svit (Česká svita), instrumentálních koncertů (klavírní g moll, houslový a moll, violoncellový A dur, h moll). Dále psal sklady komorní – tria, kvartety smyčcové (a moll, F dur–Americký, G dur), kvintety klavírní (A dur), sextet smyčcový A dur, oratoria a kantáty (Stabat Mater, Svátá Ludmila, Svatební košile, Rekviem), cykly písní (Večerní písně, Biblické písně), klavírní díla (poetické nálady, Humoresky, Slovanské tance původně pro klavír na čtyři ruce).

Vytvořil také 10 oper – Alfred, Král a uhlíř, Vanda, Šelma sedlák, Tvrdé palice, Dimitrij, Jakobín, Rusalka, Čert a Káča, Armida. A. Dvořák umírá 1. 5. 1904 v Praze.⁵⁶

4.2 VYBRANÉ SKLADBY A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU

4.2.1 HUMORESKA GES DUR

Humoresky byl původně název cyklu osmi klavírních skladeb, které Dvořák napsal těsně po návratu z prvního pobytu v Americe. Původně to měly být skladby taneční – proto je jejich stavba založená na krátkých osmitaktových a opakovaných myšlenkách. Humoreska sedmá, Ges dur, se stala celkově nejpopulárnější Dvořákovou skladbou, ale v různých úpravách pronikla do celého světa (v angličtině je dokonce s jedním textem veselým a s druhým smutným)⁵⁷.

Humoreska Ges dur se hraje v transkripci v G dur. Je psána v trojdílné velké písňové formě. Má tři základní myšlenky, které skladbu charakterizují. Žákům na ní můžeme ukázat možnosti houslové hry (hra legato, kantiléna, dvojhlasy). Melodie skladby je charakteristická laškovným, poskočným tečkovaným rytmem, připomínajícím někdy i jízdu vlaku přes pražce. V další části je široce rozklenutá melodická kantiléna s výraznou harmonií dvojjzvuků.⁵⁸

Tuto skladbu jsem vybrala proto, že dle mého názoru splňuje všechna kritéria, tj. je umělecky hodnotná, má přiměřenou délku a také zajímavý rytmus, který podněcuje žákovu představivost.

Zároveň jsem si chtěla se žáky vyzkoušet využití videí Musicogramma při instrumentálních činnostech. Žáci při práci s těmito videi zapojují více smyslů najednou – sluch, zrak a pohyb, dále také musí reagovat na podněty, které z musicogrammy vycházejí, což zintenzivňuje zážitek žáků z poslouchané skladby.

Při seznamování se s musicogrammou jsem se setkala s následujícími druhy, které jsou zaměřeny například na:

⁵⁶ *Čeští hudební skladatelé: encyklopedická edice : Kdo? Co? Kdy? Kde? Jak? Proč?*. Praha: Encyklopedický dům, 1997. Listy. ISBN 80-86044-02-5.

⁵⁷ Kolektiv autorů. *Poslech hudby. Průvodní text ke gramofonovým deskám pro hudební výchovu v 1. – 5. ročníku základní devítileté školy*. Praha: SPN 1966. S. 49.

⁵⁸ tamtéž

- rytmická cvičení
- znázornění hudební formy skladby pomocí obrázků/symbolů
- doprovod hrou na tělo
- doprovod hrou na rytmické nástroje (i se znázorněním dynamiky pomocí velikostí symbolů)

Vizualizace děl českých skladatelů je zatím na počátku, přesto jsem při hledání videí ke svým vybraným skladbám objevila musicogrammu na Humoresku Ges dur od Antonína Dvořáka. (Její autorkou je absolventka katedry hudební výchovy a kultury Mgr. Tereza Stupková, která byla požádána Dr. Štěpánkou Liškovou, aby začala vytvářet programy s poslechovými skladbami českých autorů).

Humoreska je zde zpracována ve formě rytmického cvičení, kde si žáci na její hlavní téma procvičí rytmus s použitím čtvrtových, půlových a celých not. Konkrétně zde jako ukazatel rytmu, jakýsi dirigent, funguje vláček. Zároveň jsem chtěla zjistit, zda se s touto skladbou žáci již někdy setkali.

Doporučuji pracovat s následujícími ukázkami:

Klavírní verze: Dvorak: Humoresque

<https://www.youtube.com/watch?v=WmAZoexenx8>

Orchestrální verze: Antonín Dvořák – Humoresque No. 7, Op. 101

<https://www.youtube.com/watch?v=H3dhH5goUyE>

Musicogramma: Musicograma Dvorak Humoresque

https://www.youtube.com/watch?v=XnEWZJuD_xA

4.2.2 ROMANTICKÉ KUSY, OP. 75 (1. A 2. ROMANTICKÝ KUS)

Romantické kusy jsou drobné komorní kusy pro sólové housle s doprovodem klavíru. ... Žáci, kteří se učí hrát na housle, se s nimi v 2. cyklu studia houslové hry mohli setkat jako s přednesovými skladbami. Jsou kratší, posluchačsky vděčné, vyjadřují určité nálady.

Hlavním výrazovým prostředkem je melodie, v součinnosti s charakteristickým rytmem a tempem.⁵⁹

Doporučuji pracovat s touto ukázkou:

Dvořák: 4 romantic pieces / Josef Suk & Rudolf Firkušný

<https://www.youtube.com/watch?v=liwW-ViOnGc>

Romantické kusy pro housle a klavír jsem zvolila pro jejich uměleckou hodnotu, citový náboj a kontrastní náladu obou skladeb. Při práci s touto skladbou jsem chtěla vyzkoušet propojení s ostatními uměleckými činnostmi – pohybovým a výtvarným vyjádřením nálady skladby a pocitů z poslechu.

4.2.3 RONDO PRO VIOLONCELLO A KLAVÍR G MOLL, OP. 94

Rondo pro sólové violoncello bylo původně napsáno s doprovodem klavíru, později upraveno pro malý orchestr. Jedná se o drobnou, melodicky svěží skladbu. Dvořák se v ní vyznává ze svých pocitů těsně před odjezdem do Ameriky. Z hudby je patrná rozechvělá nálada autorova, také velká citová hloubka, s níž vždy prožíval velké okamžiky svého života a především také vřelý vztah k vlasti.

Rondo je hudební forma, v níž se hlavní myšlenka několikrát střídá s jinými, méně závažnými myšlenkami. Dvořákovo Rondo má formu velkého rondo, jeho myšlenky jsou závažnější a mistrovsky uspořádané. Jeho forma vypadá takto: A–B–a–C–A–B–coda.

Doporučuji pracovat s touto ukázkou:

Antonín Dvořák: Rondo in G Minor, Op. 94

<https://www.youtube.com/watch?v=FcfygdhIFMs>

Tuto skladbu jsem zvolila zejména pro užitou formu rondo a jako zajímavý kontrast violoncellové skladby k uváděným houslovým skladbám.

⁵⁹ BUDÍK, Jan a kol. Poslechové skladby pro 6. - 9. ročník základních devítiletých škol. Praha: Supraphon 1977.

5 VYBRANÉ SKLADBY BOHUSLAVA MARTINŮ A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU

V této kapitole zdůvodním výběr skladeb Bohuslava Martinů – Špalíček, Sonatina G dur pro housle a klavír a porovnáím písně Žaloba z písňového cyklu Petrklíč a Holub na javoře z Moravských dvojzpěvů Antonína Dvořáka.

5.1 STRUČNÝ PŘEHLED ŽIVOTA A DÍLA BOHUSLAVA MARTINŮ

Bohuslav Martinů pocházel z rodiny poličského obuvníka a pověžného, narodil se ve věžní místnosti chrámu sv. Jakuba v Poličce. Na pražské konzervatoři studoval hru na housle, klavír a varhany. V letech 1920–23 působil jako houslista v České filharmonii. Skladbu studoval soukromě. Ovlivněn českou hudební tradicí, impresionismem a literární dekadencí hledal vlastní hudební výraz. V letech 1922–23 se stal žákem Josefa Suka a pak pokračoval v Paříži u francouzského skladatele Alberta Roussela. Od r. 1923 žil trvale mimo vlast ve Francii (oženil se s Charlotte Quennehenovou 1931), do r.1940, kde dosáhl úspěchu a uznání orchestrálními skladbami (Half–Time, La Bagarre), komorní tvorbou i instrumentálními koncerty. Stále však udržoval kontakt s domovem – v Československu měly premiéry jeho opery Hry o Marii, Divadlo za branou, rozhlasová Veselohra na mostě nebo balet Špalíček. Vrchol tohoto tvůrčího období tvoří opera Julietta–Snář, orchestrální Concerto grosso a Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány. Svou vlast naposledy navštívil v roce 1938. Vpád nacistů do Francie skladatele donutil odejít r.1941 do USA. Tato léta jsou spojena se vznikem 6 symfonií, jimiž Martinů získal světovou pověst. Od roku 1953 pak žil v Evropě (Francie, Itálie, Švýcarsko). Domů se již nepodíval, protože byl pro komunistický režim po r.1948 nežádoucí. V 50 letech se ve své tvorbě obracel k domovu a mládí. Svou touhu po domově ztvárnil např. v kantátovém díle věnovaném rodné Vysočině (Otvírání studánek, Legenda z dýmu bramborové nati, Mikeš z hor, Romance z pampelišek). Současně tvořil i díla filosofického ladění (operu Řecké pašije, Ariadna, oratorium Gilgameš, orchestrální díla Fresky Piera della Francesca, Paraboly, Rytiny). Komorní tvorbu reprezentuje 7 smyčcových kvartetů, 5 klavírních koncertů, klavírní cykly Loutky I–III, Etudy a polky I–III, cykly písní Nový Špalíček, Písničky na jednu stránku, Písničky na dvě stránky.

Různorodost děl Bohuslava Martinů našla odraz v pestrosti jeho hudebního projevu, v němž lze rozeznat jak české národní prvky, tak i stopy světového prostředí, kde se skladatel

pohyboval. Všechny prvky však skloubil v jednolité umělecký celek a stal se nejnámějším hudebním soudobým českým skladatelem v cizině. Zemřel ve Švýcarsku 28. 8. 1959. Roku 1979 byly jeho ostatky převezeny do vlasti a uloženy v rodném městě.⁶⁰

5.2 VYBRANÉ SKLADBY A ZDŮVODNĚNÍ JEJICH VÝBĚRU⁶¹

5.2.1 VYNÁŠENÍ SMRTI (ŠPALÍČEK)

Bohuslav Martinů byl okouzlen starými lidovými zvyky a obřady a často je ve svých dílech připomíná. Balet Špalíček měl být složený z pohádek a českých her, najdeme v něm postavy Kocoura v botách, Popelku, hastrmana, aj. Hudba Špalíčku je pojatá jako prostá lidová lyrika, oproštěná od velkých kompozičních složitostí a zjednodušená na základní harmonické a rytmické funkce. Důležitou funkci má slovo, podobně jako v autorových malých kantátách.

Celovečerní balet Špalíček vznikl počátkem 30. let v Paříži na motivy české a moravské lidové poezie. Premiéra se konala v roce 1933 v Národním divadle v Praze.⁶²

Vynášení smrti, část z baletu Špalíček, zpívá dětský pěvecký sbor s doprovodem klavíru.⁶³

Zde jsem chtěla upozornit na lidovou tvorbu jako inspirační zdroj pro skladatele a na tradiční zvyky spojené s obdobím jara. Zároveň jsem zde chtěla zjistit, jestli jsou žáci schopni z poslechu zapsat rytmus začátku skladby (prvních 8 taktů).

Doporučuji pracovat s touto ukázkou:

Bonifantes: Bohuslav Martinů: Vynášení smrti

<https://www.youtube.com/watch?v=YWRCA6k39qE>

⁶⁰ *Čeští hudební skladatelé: encyklopedická edice : Kdo? Co? Kdy? Kde? Jak? Proč?*. Praha: Encyklopedický dům, 1997. Listy. ISBN 80-86044-02-5.

⁶¹ Vycházím z učebnic a publikací uvedených ve 3. kapitole této diplomové práce.

⁶² HERDEN, Jaroslav. *Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme*. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-7183-126-3, str. 76

⁶³ Kolektiv autorů. *Poslech hudby. Průvodní text ke gramofonovým deskám pro hudební výchovu v 1. – 5. ročníku základní devítileté školy*. Praha: SPN 1966, str.49

5.2.2 SONATINA G DUR PRO HOUSLE A KLAVÍR, 1. VĚTA (MODERATO)

Drobná instruktivní skladba je zajímavá svým nepravidelným rytmem, byla napsaná v Paříži v roce 1937 a téhož roku vydaná v Praze. Se Sonatinou se mohou žáci studující hru na housle v základní umělecké škole také setkat jako s přednesovou skladbou.

Doporučuji pracovat s touto ukázkou:

Sonatina for Violin and Piano, H. 262 – I. Moderato – II. Andante – III. Poco allegretto

<https://www.youtube.com/watch?v=vDmGwOpAcaE>

Dle mého názoru je tato skladba umělecky hodnotná a pro žáky zajímavá svým kontrastem legata a staccata a zajímavým nepravidelným rytmem.

5.2.3 PETRKLÍČ – ŽALOBA VS. MORAVSKÉ DVOJZPĚVY – HOLUB NA JAVOŘE

Bohuslav Martinů byl velkým obdivovatelem Antonína Dvořáka. Jeho Moravské dvojzpěvy (cyklus dvojzpěvů s doprovodem klavíru na text moravské lidové poezie; byly napsány pro dva ženské hlasy. Po doporučení Johanna Brahmsa k berlínskému nakladateli Fritzovi Simrockovi se Dvořákovi otevřela cesta do celého světa⁶⁴) se staly pro Bohuslava Martinů inspirací k vytvoření cyklu pěti dvojhlasých písní Petrklíč (Klobouk novejš, Nade dvorem, Žaloba, Malované dřevo, Poledně), jehož první provedení se konalo v Brně roku 1955.⁶⁵

<https://www.youtube.com/watch?v=KePDTNITskg> (Žaloba)

<https://www.youtube.com/watch?v=OCyBda-UTJE> (Holub na javoře)

Zde jsem chtěla žáky upozornit na inspiraci obou skladatelů lidovou tvorbou a zároveň inspirací Bohuslava Martinů Antonínem Dvořákem a jeho Moravskými dvojzpěvy, a také poukázat na rozdílné zpracování písní s podobným námětem.

⁶⁴ HERDEN, Jaroslav. Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma: metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80-7183-126-3, str. 31

⁶⁵ Booklet k CD Komorní ženský sbor Charmone, sborník Jiří Petrdlík - Antonín Dvořák: Moravské dvojzpěvy, Bohuslav Martinů: Petrklíč, Tři písně posvátné, Otmar Mácha: Moravské lidové písně, Charmone Praha, 2002

6 PRAKTICKÁ ČÁST

VÝUKOVÝ PROJEKT ANTONÍN DVOŘÁK A BAREVNÉ KONTRASTY VE SMYČCOVÝCH NÁSTROJÍCH

Typ školy: Střední škola

Ročník: 1.

Celková časová dotace: 2x45 min

Didaktické pomůcky: Počítač s připojením k internetu + reproduktor, tajenka k vyluštění, papíry + pastelky, lehký šátek, rytmické nástroje (tamburíny, dřívka)

Anotace: Hodiny navazují na výklad o Antonínu Dvořákovi a jeho díle z předchozích hodin, kde byly probírány a realizovány některé Moravské dvojzpěvy (Zajatá a Prsten) a symfonické skladby, mimo jiné i Symfonie „Z Nového světa“ e moll.

Popis hodin: V této dvouhodinové lekci se blíže seznámíme s některými jeho skladbami – Humoreskou Ges dur, Romantickými kusy a Rondem pro violoncello a klavír – prostřednictvím především poslechových činností, zopakujeme zpěv písní ve formě ronda a doprovodíme skladbu Humoreska na rytmické nástroje podle videa (Musicogramma).

Očekávané cíle:

Žák – vyluští tajenku, v níž se dozví název poslouchané skladby a podle úkolů v tajence určí i její tóninu

pohybově improvizuje na poslouchanou skladbu s využitím zástupného předmětu (šátek)

výtvarně vyjádří pocity z poslechu

určí formu ronda

zaspívá píseň ve formě ronda

dokáže z nabízených tří možností (notový zápis) správně určit rytmus začátku skladby

doprovodí skladbu Humoreska od Antonína Dvořáka na Orffovy rytmické nástroje podle videa (Musicogramma)

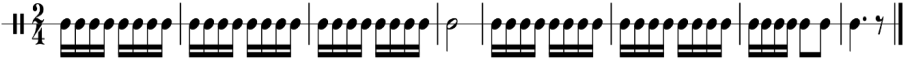
1. vyučovací hodina

Činnost a její cíle	Předpokládaná časová dotace
Úvod, sdělení cílů a průběhu hodiny	1 min
Antonín Dvořák – žáci zapisují do sešitu vše, co se jim vybaví na téma Antonín Dvořák, poté proběhne společná kontrola Cíl: zopakování látky z předchozích hodin	Cca 5 min
Luštění názvu skladby a její tóniny Žáci vyškrtají zadaná písmena, tím získají tajenku – název poslouchané skladby Cíl: příprava k poslechu – zjištění názvu skladby, opakování – akordy	Cca 5 min
Poslechové činnosti a úkoly: Romantické kusy – 1. část Cavatina <u>1. poslech:</u> žáci zodpoví následující otázky: Které nástroje v ukázce slyšíte? Jak na vás skladba působí? Proč? Jak se nazývá způsob hry, kdy houslista hraje dvě noty současně? Je toto v hudbě pro housle obvyklé? Jak se jmenuje houslista? Má něco společného s Antonínem Dvořákem? <u>2. poslech:</u> budou zařazeny hudebně pohybové činnosti – tanec se šátkem – žáci stojí v kruhu, jeden z nich má lehký hedvábný šátek, který se postupně po kruhu předává. Žák, který má šátek, při poslechu s ním libovolně manipuluje podle melodie, rytmu, výrazu skladby,...a tím prostřednictvím šátku vyjadřuje své pocity. Ostatní žáci se pohybují	Cca 15 min

podle šátku a snaží se také vyjádřit pohybem po vzoru šátku své pocity. Následuje krátká reflexe o pocitech žáků. Cíl: pohybové vyjádření pocitů z poslechu pomocí pohybu se šátkem	
Poslechové činnosti + úkoly Romantické kusy – č. 2 Allegro maestoso (Capriccio), (začátek 3:15) 1. poslech: žáci zodpoví otázku: Co se vám při poslechu vybavilo? Jaké barvy byste k ukázce přiřadili a proč? 2. poslech: Jak na vás hudba působila? Nakreslete barevně své pocity a prožitky z poslechu. Následuje společná reflexe – co kdo nakreslil a proč. Cíl: výtvarné vyjádření pocitů z poslechu pomocí barevných pastelek a jejich reflexe.	15 min
Shrnutí, zakončení hodiny	1 min

2. vyučovací hodina

Činnost a její cíle	Předpokládaná časová dotace
Úvod, sdělení cílů a průběhu hodiny	1 min
Poslechové činnosti – Rondo pro violoncello a klavír g moll 1. poslech: žáci zodpoví otázky: Jak na vás skladba působí? Které nástroje slyšíte? Pozorně sledujte video. Co vám na hře sólisty připadalo zajímavé?	15 min

<p>2. poslech: žáci zodpoví otázky:</p> <p>Hraje ve skladbě hlavní melodii jen smyčcový nástroj?</p> <p>Jak se nazývá forma, ve které se jedna melodie stále vrací?</p> <p>Kolikrát se v této skladbě vrací hlavní téma? Zkuste zapsat slyšenou formu velkými písmeny.</p> <p>Znáte nějakou další skladbu nebo píseň v této formě?</p> <p>Cíl: opakování formy – rondo A–B–A–C–A</p>	
<p>Pěvecké činnosti</p> <p>Rozezpívání, zpěv písní ve formě ronda (např. Pějme píseň dokola, aj.)</p> <p>Žáci odpoví na otázku:</p> <p>Které písně v této formě znáte? Může se jednat i o střídání sloky a refrénu?</p> <p>Cíl: opakování – rondo, upevňování správných pěveckých návyků</p>	15 min
<p>Poslechové činnosti + úkoly Humoreska Ges dur</p> <p>1. poslech: Žáci zodpoví následující ukázky:</p> <p>Který hudební prvek vás při poslechu nejvíce zaujal a proč?</p> <p>Pokuste se určit rytmus úvodní části (výběr ze 3 možností)</p> 	13 min

 <p>2. poslech: Instrumentální činnosti – hra na tělo/rytmické nástroje podle videa Musicogramma Humoreska https://www.youtube.com/watch?v=XnEWZJuD_xA</p> <p>Cíl: aktivní poslech, rozvoj instrumentálních dovedností</p>	
Shrnutí, zakončení hodiny	1 min

Reflexe:

Vzhledem k situaci, kdy nebylo možné odučit tyto uvedené přípravy ve standardních podmínkách, jsem zvolila náhradní řešení ve formě pracovního listu (viz Příloha I). Tento pracovní list jsem měla možnost realizovat se žáky prvního a třetího ročníku střední školy, ve které jsem pracovala na své souvislé pedagogické praxi. Žáci úkoly z pracovního listu ochotně vyplnili a poslali zpět emailem. Všechny úkoly pro ně byly zajímavé, ale zvláště je zaujalo výtvarné barevné vyjádření skladby. Několik prací uvádím v Příloze III.

Do pracovního listu jsem zařadila také několik otázek týkajících se jednotlivých skladeb. Většina žáků znala Humoresku od Antonína Dvořáka. S ostatními skladbami se pouze informativně setkalo jen několik žáků, kteří se věnují hře na nástroj v základní umělecké škole.

Celkově žáci oceňovali originalitu úkolů k poslechu a práce s pracovními listy je bavila.

VÝUKOVÝ PROJEKT BOHUSLAV MARTINŮ A JEHO INSPIRACE LIDOVOU TVORBOU

Typ školy: Střední škola

Ročník: 1.

Celková časová dotace: 2x45 min

Didaktické pomůcky: Počítač s připojením k internetu + reproduktor, text + otázky k práci ve dvojicích, noty k písni Žaloba

Anotace: Dvouhodinová lekce seznámí s osobností Bohuslava Martinů a s jeho tvorbou. Budou důkladněji probírány skladby Sonatina G dur pro housle a klavír (1. věta), píseň Žaloba a část baletu Špalíček (Vynášení smrti) se zaměřením na poslechové činnosti.

Popis hodin: V první hodině se žáci formou práce s textem seznámí s osobností a dílem Bohuslava Martinů, poslechnou si 1. větu Sonatiny G dur pro housle a klavír a pohybově ji vyjádří. Ve druhé hodině se pak seznámí s některými jeho vokálními díly, porovnájí 2 písně – jejich náladu a téma, naučí se zpívat píseň Žaloba a prostřednictvím písně Vynášení smrti se seznámí s lidovými zvyky v jarním období.

Očekávané cíle:

Žák – prostuduje text o Bohuslavu Martinů – (žáci pracují ve dvojici, předávají si informace navzájem), vybere z něj důležité informace a zapíše si je do sešitu

rozvíjí sociální kompetence

určí takt poslouchané skladby a její nástrojové obsazení

dokáže pohybem vyjádřit kontrast legato – staccato

vyjmenuje lidové zvyky související s jarem, popíše jejich podobu a účel

porovná dvě písně různých autorů z hlediska textu, námětu písně a hudebního vyjádření nálady

zaspívá píseň *Žaloba* – jednohlasně

zapíše rytmus části poslouchané skladby *Vynášení smrti* a vytleská ho

1. vyučovací hodina

Činnost a její cíle	Předpokládaná časová dotace
Úvod, sdělení cílů a průběhu hodiny	1 min
<p>Práce s textem ve dvojicích – každý žák dostane polovinu textu o Bohuslavu Martinů a otázky k části, kterou má druhý žák ve dvojici. Oba si prostudují svůj text, vyloží ho spolužákovi a odpoví na otázky.</p> <p>Odkud pocházel? Kde se toto místo nachází?</p> <p>Ve kterých zemích během svého života pobýval? Proč?</p> <p>Která z jeho děl se vztahují k jeho rodnému kraji?</p> <p>Zjistěte, čím se zabýval a živil povězný.</p> <p>Následně proběhne společná kontrola a stručný zápis do sešitu.</p> <p>Cíl: seznámení s osobností Bohuslava Martinů, práce s textem a učení se navzájem</p>	15 min
<p>Poslechové činnosti – Sonatina pro housle a klavír G dur 1.věta</p> <p>1. poslech:</p> <p>Žáci odpoví na otázky:</p> <p>Co se vám při poslechu vybavilo? Jak jste se při poslechu cítili?</p> <p>Je melodie převážně legato (vázaná) nebo staccato (ostrá, oddělovaná)?</p> <p>Určete takt skladby.</p> <p>Pokuste se vymyslet pro tuto skladbu nový originální název.</p> <p>Cíl: aktivní poslech, vyjádření pocitů z poslechu, připomenutí italského hudebního názvosloví, tvorba nového názvu skladby</p>	15 min
Opakovaný poslech + hudebně pohybové činnosti	

<p>Žáci jsou volně v prostoru. Nejprve zkusíme pohybově vyjádřit způsob hry legato (vázaně), poté staccato (ostře, krátce). Následně vyzkoušíme pohybem celého těla střídání legata a staccata podle poslechu – nejprve tančí všichni žáci, poté je rozdělíme na dvě skupiny, každá skupina tančí na „svou“ hudbu. Skupiny vystřídáme.</p> <p>Cíl: rozpoznání způsobu hry legato a staccato a pohybové vyjádření tohoto kontrastu v hudbě</p>	13 min
Shrnutí, zakončení hodiny	1 min

2. vyučovací hodina

Činnost a její cíle	Předpokládaná časová dotace
Úvod, sdělení cílů a průběhu hodiny	1 min
<p>Řízený dialog – lidová píseň ve tvorbě českých skladatelů obecně</p> <p>Cíl: upozornit na lidovou tvorbu jako inspirační zdroj pro české hudební skladatele</p>	Cca 3 min
<p>1. poslech – srovnání písní Žaloba a Holub na javoře – obě písně zaznějí hned po sobě</p> <p>Žáci odpoví na otázky:</p> <p>Které hlasy a nástroje slyšíte?</p> <p>O čem se v písních zpívá?</p> <p>Mají něco společného? Který hlas zpívá v písni Žaloba hlavní melodii?</p> <p>Jak byste popsali náladu písní? Je vyjádřena u obou písní stejně?</p> <p>Byla zde nějaká slova, kterým jste nerozuměli?</p>	15 min

<p>Vysvětlíme význam slov v nářečí (např. karlátka – švestka; syneček mě vypovídá – opouští; odlúdit – odloudit, přebrat někoho; říčice – síto; víneček – věneček)</p> <p>Cíl: porovnání dvou písní z hlediska textu, tématu a hudebního vyjádření nálady v písních</p>	
<p>Pěvecké činnosti – rozezpívání (po půltónech)</p> <p>no no no no no no no no no no no no nó se-dí ptá - ček na bo - ro - vi - ci</p> <p>+ zpěv písně Žaloba (hlavní melodie ve druhém hlasu) (noty viz Příloha VI)</p> <p>Cíl: důkladnější a praktické seznámení s písní, procvičení rytmu, upevňování správných pěveckých dovedností</p>	15 min
<p>Poslech – Vynášení smrti z baletu Špalíček</p> <p>1. poslech</p> <p>Žáci odpoví na otázky:</p> <p>O čem se v písni zpívá?</p> <p>Vyjmenujte nástroje, které v jste v ukázce slyšeli.</p> <p>Určete takt písně.</p> <p>2. poslech : Notový záznam a vytleskávání rytmu</p> <p>Žáci splní úkoly:</p> <p>Pokuste se zapsat rytmus začátku písně – prvních osm taktů.</p> <p>Znáte nějaké lidové zvyky spojené s koncem zimy a příchodem jara/léta? (velikonoční zvyky, pomlázka, chození s lítečkem, vynášení smrtky–Morany,...,)</p> <p>Cíl: notový zápis rytmu z poslechu, seznámení s obsahem písně a s lidovými zvyky na jaře</p>	10 min

Shrnutí, zakončení hodiny	1 min
---------------------------	-------

Reflexe:

I zde jsem použila formu pracovního listu. Žáky zde zaujalo vymýšlení nového názvu ke skladbě (Sonatina G dur – 1. věta), např. **Jarní probouzení, Příběh v pavoučí síti, Zrod nápadu, Detail of melody, Sněhové radovánky, Krok a skok.**

Rovněž byli poměrně úspěšní v zápisu rytmu z poslechu.

Překvapilo mě ale, že u písní Holub na javoře a Žaloba, ve kterých se vyskytují prvky nářečí někteří žáci špatně odhadovali význam slov v textu, díky čemuž docházelo k posunutému významu textu, např. v písni Žaloba někteří žáci chápali obsah textu písně tak, že „matka přišla o syna, ...“, že „hlavním motivem v obou písních jsou ptáci“,... Většina žáků ale správně pochopila námět písně, kterým je rozchod dívky s chlapcem.

ZÁVĚR

V této diplomové práci jsem se zabývala poslechovými činnostmi a možnostmi jejich zatraktivnění pro žáky. Tyto možnosti jsem nastínila na vybraných skladbách Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů.

V první kapitole jsem stručně shrnula vývoj a pojetí poslechových činností v historii hudební výchovy, dále jsem poslechové činnosti definovala a popsala jejich cíle. Zjistila jsem, že se poslech jako svébytná hudební činnost do hudební výchovy dostává v 60. letech minulého století. Jeho vývoj do dnešní doby procházel několika stadii od aktivizace učitelem k aktivnímu zapojení žáků do procesu poslechu.

Ve druhé kapitole jsem se zabývala metodologií poslechu z pohledu některých významných českých hudebních pedagogů, kritérii výběru poslechových skladeb a postupu při práci s nimi. Z náhledů na postup při poslechových činnostech se ztotožňuji se současným pojetím Jaroslava Herdena, který se opírá o aktivitu žáků v celém procesu práce s poslechem.

Ve třetí kapitole jsem zmapovala skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů ve vybraných učebnicích hudební výchovy. Zabývala jsem se učebnicemi Hudební výchova pro 6.–9. ročník pro základní školy a Hudební výchova pro 1. a 2. ročník gymnázia A. Charalambidise a kolektivu autorů ze Státního pedagogického nakladatelství, dále učebnicí Hudební výchova pro 6.–9. ročník základní školy z nakladatelství Fortuna a Hudební výchovou pro 6. a 7. ročník pro základní školy a víceletá gymnázia z nakladatelství Fraus. Rovněž jsem se zabývala analýzou výběru skladeb v učebnici My pozor dáme a (nejen) posloucháme od Jaroslava Herdena, která je zaměřená přímo na poslechové činnosti. Zároveň jsem také nastínila pojetí poslechových činností v těchto učebnicích.

Co se týče zastoupení skladeb Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnicích hudební výchovy, zaujal mě znatelně menší počet skladeb Bohuslava Martinů ve srovnání se skladbami od Antonína Dvořáka.

Ve čtvrté kapitole jsem představila vybrané skladby Antonína Dvořáka. Vybrala jsem skladby Humoreska Ges dur, Rondo pro violoncello a klavír g moll a Romantické kusy (Cavatina a Capriccio).

V páté kapitole jsem představila vybrané skladby Bohuslava Martinů. Jednalo se o Sonatinu pro housle a klavír (1. věta), srovnání písní Holub na javoře z Moravských dvojzpěvů a Žaloba z cyklu písní Petrklíč, a Vynášení smrti z baletu Špalíček.

Přípravy na modelové výukové projekty zahrnovaly aktivity pro uplatnění všech čtyř hudebních činností (pěveckých, instrumentálních, poslechových a hudebně pohybových) se zaměřením na poslechové činnosti. Snažila jsem se střídat jednotlivé aktivity tak, aby byly různorodé, aby rozvíjely některé z klíčových kompetencí a aby naplňovaly Očekávané výstupy z Rámcového vzdělávacího programu pro gymnázia. Snažila jsem se vybírat takové skladby, které by mohly být, podle mého názoru, pro žáky přístupné a atraktivní a doplnila jsem je aktivizačními úkoly, na které žáci reagovali vesměs velmi dobře. Řada úkolů pro ně byla nová, neobvyklá a tyto úkoly žáci hodnotili kladně.

Aktivity bohužel nemohly být ověřeny ve standardních podmínkách výuky ve škole, ale bylo mi umožněno ověření náhradní formou v podobě pracovních listů obsahujících aktivity stěžejní pro téma práce.

Pracovní listy v nevyplněné (vzorové) i vyplněné podobě jsou součástí příloh.

Žáci při vyplňování pracovních listů ocenili originalitu zadávaných úkolů, práce s nimi je bavila. Skladby (kromě Humoresky) většinou neznali, ale hodnotili je vcelku pozitivně. Z formy a kvality zpracování byly patrné rozdíly, kdy žáci, kteří se od dětství zabývají hrou na nástroj v základní umělecké škole, se v poslechu orientují daleko lépe než žáci, kteří tyto zkušenosti nemají, a to i přesto, že obě skupiny žáků poslouchají ve svém volném čase současnou hudbu různých druhů a žánrů (rock, pop aj.).

Myslím si, že tyto modelové výukové projekty by mohly být inspirací i pro další učitele i studenty.

Dospěla jsem k závěru, že vhodně zvolenými metodami a aktivitami lze i současného žáka, který se nevěnuje hudbě, zaujmout natolik, že i skladby klasické hudby ho dokáží oslovit.

RESUMÉ

Tato diplomová práce pojednává o poslechových činnostech v hodinách hudební výchovy, poukazuje na současné výukové trendy, které jsou uvedeny v současných kurikulárních dokumentech. Vychází z názorů významných současných hudebních pedagogů, z nových metod používaných v hudební výchově (například videa Musicogramma), uvádí výčet skladeb Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů ve vybraných učebnicích. Skladby Antonína Dvořáka jsou v učebnicích zastoupeny více. Práce navrhuje také výukové projekty, ve kterých jsou použity skladby Humoreska, píseň Holub na javoře, Romantické kusy a Rondo pro violoncello a klavír g moll od Antonína Dvořáka a Sonatina G dur pro housle a klavír a písně Vynášení smrti a Žaloba od Bohuslava Martinů. Tyto projekty byly vzhledem k situaci ověřovány formou pracovních listů. Úkoly žáky zaujaly a zjistila jsem, že hudba těchto autorů je za použití vhodných vyučovacích metod a postupů pro žáky atraktivní a zajímavá i v dnešní době.

SUMMARY

This thesis deals with listening activities in music lessons, points to current teaching trends, which are listed in current curricular documents. It is based on the opinions of important contemporary music teachers, on new methods used in music education (e.g. Musicogramma videos), lists compositions by Antonín Dvořák and Bohuslav Martinů in selected textbooks. Antonín Dvořák's compositions are more represented in these textbooks. The thesis also suggests educational projects in which the compositions Humoreska, the song Holub na javoře, Romantic Pieces and Rondo for Cello and Piano in G minor by Antonín Dvořák and Sonatina in G major for violin and piano and the songs Vynášení smrti and Žaloba by Bohuslav Martinů are used. Due to the situation, these projects were verified in the form of worksheets. The students found the tasks interesting and I found that the music of these authors is attractive and interesting for students even today, using appropriate teaching methods and procedures.

SEZNAM LITERATURY A ZDROJŮ

BUDÍK, Jan a kol. Poslechové skladby pro 6. – 9. ročník základních devítiletých škol. Praha: Supraphon 1977.

Čeští hudební skladatelé: encyklopedická edice : Kdo? Co? Kdy? Kde? Jak? Proč?. Praha: Encyklopedický dům, 1997. Listy. ISBN 80–86044–02–5.

DANIEL, Ladislav. Metodika hudební výchovy: know how učitele hudební výchovy. 2.vyd. Ostrava: Montanex, 1992. ISBN 80–85300–98–2.

GERLICOVÁ, Markéta. Muzikoterapie v praxi: příběhy muzikoterapeutických cest. Praha: Grada, 2014. ISBN 978–80–247–4581–7.

GREGOR, Vladimír a Tibor SEDLICKÝ. Dějiny hudební výchovy v českých zemích a na Slovensku. Praha: Supraphon, 1973. Comenium musicum (Supraphon).

HALASOVÁ, Jitka a Anna VELANOVÁ. Breviář k hudební výchově: pomůcka pro učitele hudební výchovy na ZŠ. Brno: Učebnice a knihy, 1995.

HERDEN, Jaroslav. Hudba jako řeč: o poslechu ve škole i doma : metodické poznámky k učebnicím 1. My pozor dáme a posloucháme, 2. My pozor dáme a (nejen) posloucháme. Praha: Scientia, 1998. ISBN 80–7183–126–3.

HERDEN, Jaroslav. My pozor dáme a nejen posloucháme: posloucháme hudbu se žáky 2. stupně ZŠ a nižších ročníků osmiletých gymnázií. Praha: Scientia, pedagogické nakladatelství, 1997. Učebnice pro základní školy (Scientia). ISBN 80–7183–087–9.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 6. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998

CHARALAMBIDIS, Alexandros a Dalibor MATOŠKA. Metodická příručka k učebnici Hudební výchova pro 6. ročník základní školy. Praha: SPN, 2000. ISBN 80–7235–114–1.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 7. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80–7235–048–X.

CHARALAMBIDIS, Alexandros. Hudební výchova pro 8. ročník základní školy: učebnice zpracovaná podle osnov vzdělávacího programu Základní škola. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1998. ISBN 80–7235–041–2.

CHARALAMBIDIS, Alexandros, CÍSAŘ, Zbyněk a PILKA, Jiří. Hudební výchova pro 9. ročník základní školy. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 1998. 126^{s.} ISBN 80–7235–012–9.

CHARALAMBIDIS, Alexandros, Zbyněk CÍSAŘ a Lukáš HURNÍK. Hudební výchova 1 pro gymnázia. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003. ISBN 80–7235–211–3.

CHARALAMBIDIS, Alexandros, CÍSAŘ, Zbyněk a HURNÍK, Lukáš. Hudební výchova 2: pro gymnázia. 1. vyd. Praha: SPN – pedagogické nakladatelství, 2003. 191 s. ISBN 80–7235–219–9.

MAŠLAŇ, Petr, Ivan POLEDŇÁK a Jaroslav MIHULE. Hudební výchova. 8, Pro osmý ročník základní (občanské) školy. Praha: Fortuna, 1994. ISBN 80–7168–172–5.

MIHULE, Jaroslav a Miroslav STŘELÁK. Hudební výchova. Praha: Fortuna, 1997, 6, Pro 6. ročník základní školy. ISBN 80–7168–390–6.

MIHULE, Jaroslav. Hudební výchova pro 9. ročník základní školy a pro víceletá gymnázia. 1. vyd. Praha: Fortuna, 1997. 261 s. ISBN 80–7168–500–3.

POLEDŇÁK, Ivan. Hudebně pedagogické invence: výbor ze studií a statí k hudební pedagogice a výchově. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, 2005. ISBN 80–7290–229–6.

POLEDŇÁK, Ivan. Stručný slovník hudební psychologie. Praha: Supraphon, 1984. ABC (Supraphon).

SEDLÁK, František. Didaktika hudební výchovy I na 1. stupni základní školy: Učebnice pro studenty pedagogických fakult. Praha: SPN, 1985. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství).

SEDLÁK, František. Didaktika hudební výchovy na 2. stupni základní školy: učebnice pro posluchače pedagog. fakult. Praha: SPN, 1979. Učebnice pro vysoké školy (Státní pedagogické nakladatelství)

SEDLÁK, František a Hana VÁŇOVÁ. Hudební psychologie pro učitele. Praha: Karolinum, 2013. ISBN 978–80–246–2060–2.

SLAVÍKOVÁ, Marie: Úvod do hudební pedagogiky (online kurz)

STŘELÁK, Miroslav, Pavel JURKOVIČ a Jaroslav MIHULE. Hudební výchova. 7, Pro sedmý ročník základní školy. Praha: Fortuna, 1996. ISBN 80–7168–305–1.

TETOUROVÁ, Bc. Markéta. POSLECHOVÉ AKTIVITY V PRAXI. Praha, 2014. Diplomová práce. Univerzita Karlova v Praze, Pedagogická fakulta, Katedra hudební výchovy.

VOBORNÍK, Bohumil a Miloš SCHNIERER. Didaktika hudební výchovy. 2. rozšíř. vyd. České Budějovice: Ostravská univerzita, 1983.

Booklet k CD Komorní ženský sbor Charmone, sbormistr Jiří Petrdlík – Antonín Dvořák: Moravské dvojzpěvy, Bohuslav Martinů: Petrklíč, Tři písně posvátné, Otmar Máchá: Moravské lidové písně, Charmone Praha, 2002

Archiv pěveckého sboru COLLEGIUM VOCALE JIŘÍHO ŠTRUNCE

Elektronické zdroje:

Teze k didaktice HV – poslech hudby Dostupné online: <http://files.hudebni-pedagogika.webnode.cz/200000003-173bb1836c/poslech%20hudby.pdf> [online] [cit. 2020–01–20].

Rámcový vzdělávací program pro gymnázia. Dostupné z: <http://www.nuv.cz/t/rvp-pro-gymnazia> [online]. [cit. 2020–01–21].

Emailová korespondence s Dr. Štěpánkou Liškovou z 30. 4. 2020

SEZNAM TABULEK

Tabulka 1: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnicích pro 6. – 9. ročník základní školy, Státní pedagogické nakladatelství.....	22
Tabulka 2: Skladby Antonína Dvořáka v učebnicích pro 1. a 2. ročník gymnázia, Státní pedagogické nakladatelství.....	23
Tabulka 3: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnici My pozor dáme a (nejen) posloucháme, nakladatelství Scientia.....	24
Tabulka 4: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnici Hudební výchova pro 6. a 7. ročník Základních Škol a odpovídající ročníky víceletých gymnázií, nakladatelství Fraus.....	25
Tabulka 5: Skladby Antonína Dvořáka a Bohuslava Martinů v učebnicích Hudební výchova pro základní školy a pro víceletá gymnázia 6. – 9. ročník, nakladatelství Fortuna.....	27

6) Poslechněte si následující skladbu a odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=FcfygdhlFMs>

Které nástroje slyšíte?

Pozorně sledujte video. Co vám na hře sólisty připadalo zajímavé?

Hraje ve skladbě hlavní melodii jen smyčcový nástroj?

Jak se nazývá forma, ve které se jedna melodie stále vrací?

Znáte nějakou další skladbu nebo píseň v této formě?

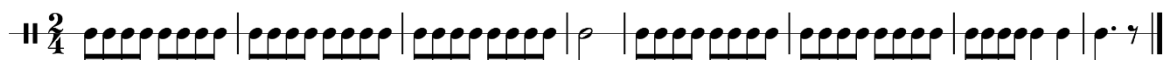
7) Poslechněte si následující ukázkou se zavřenýma očima.

<https://www.youtube.com/watch?v=WmAZoexenx8>

Který hudební prostředek vás při poslechu nejvíce zaujal a proč?

Pokuste se z následujících možností určit rytmus začátku skladby. Vybranou možnost zvýrazněte.

A)

B)

C)

8) Líbily se vám vyslechnuté ukázky? Svou odpověď zdůvodněte.

9) Které skladby z pracovního listu jste znali z dřívějšíka?

Příloha II – Pracovní list Bohuslav Martinů

**Pracovní list
Bohuslav Martinů**
1) Přečtěte si následující text a odpovězte na otázky.

Bohuslav Martinů pocházel z rodiny poličského obuvníka a pověžného, narodil se ve věžní místnosti chrámu sv. Jakuba v Poličce. Na pražské konzervatoři studoval hru na housle, klavír a varhany. V letech 1920–23 působil jako houslista v České filharmonii. Skladbu studoval soukromě. Ovlivněn českou hudební tradicí, impresionismem a literární dekadencí hledal vlastní hudební výraz. V letech 1922–23 se stal žákem Josefa Suka a pak pokračoval v Paříži u francouzského skladatele Alberta Roussela. Od r. 1923 žil trvale mimo vlast ve Francii (oženil se s Charlotte Quennehenovou 1931), do r.1940, kde dosáhl úspěchu a uznání orchestrálními skladbami (Half–Time, La Bagarre), komorní tvorbou i instrumentálními koncerty. Stále však udržoval kontakt s domovem – v Československu měly premiéry jeho opery Hry o Marii, Divadlo za branou, rozhlasová Veselohra na mostě nebo balet Špalíček. Vrchol tohoto tvůrčího období tvoří opera Julietta – Snář, orchestrální Concerto grosso a Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány. Svou vlast naposledy navštívil v roce 1938. Vpád nacistů do Francie skladatele donutil odejít r.1941 do USA. Tato léta jsou spojena se vznikem 6 symfonií, jimiž Martinů získal světovou pověst. Od roku 1953 pak žil v Evropě (Francie, Itálie, Švýcarsko). Domů se již nepodíval, protože byl pro komunistický režim po r.1948 nežádoucí. V 50.letech se ve své tvorbě obracel k domovu a mládí. Svou touhu po domově ztvárnil např. v kantátovém díle věnovaném rodné Vysočině (Otvírání studánek, Legenda z dýmu bramborové nati, Mikeš z hor, Romance z pampelišek). Současně tvořil i díla filosofického ladění (operu Řecké pašije, Ariadna, oratorium Gilgameš, orchestrální díla Fresky Piera della Francesca, Paraboly, Rytiny). Komorní tvorbu reprezentuje 7 smyčcových kvartetů, 5 klavírních koncertů, klavírní cykly Loutky I–III, Etudy a polky I–III, cykly písní Nový Špalíček, Písničky na jednu stránku, Písničky na dvě stránky. Různorodost děl B. Martinů našla odraz v pestrosti jeho hudebního projevu, v němž lze rozeznat jak české národní prvky, tak i stopy světového prostředí, kde se skladatel pohyboval. Všechny prvky však skloubil v jednotlý umělecký celek a stal se nejznámějším hudebním soudobým českým skladatelem v cizině. Zemřel ve Švýcarsku 28. 8. 1959. Roku 1979 byly jeho ostatky převezeny do vlasti a uloženy v rodném městě.⁶⁶

Odkud pocházel? Kde se toto místo nachází?
Ve kterých zemích během svého života pobýval? Proč?
Která z jeho děl se vztahují k jeho rodnému kraji?
Zjistěte, čím se zabýval a živil pověžný.
2) Poslechněte si teď tuto drobnější skladbu, která se v textu nenachází a odpovězte na otázky.
<https://www.youtube.com/watch?v=vDmGwOpAcaE>

Jaký je ve skladbě rytmus?

Pokuste se z poslechu určit, ve kterém taktu je skladba napsána.

⁶⁶ *Čeští hudební skladatelé: encyklopedická edice : Kdo? Co? Kdy? Kde? Jak? Proč?.* Praha: Encyklopedický dům, 1997. Listy. ISBN 80-86044-02-5.

Je melodie převážně legato (vázaná) nebo staccato (ostrá, oddělovaná)?

Pokuste se vymyslet pro tuto skladbu nový originální název.

3) Poslechněte si tyto dvě písně a porovnejte je. Odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=KePDTNITskg> (Žaloba)

<https://www.youtube.com/watch?v=OCyBda-UTJE> (Holub na javoře)

Které hlasy a nástroje v obou písních slyšíte? Vyjmenujte je.

O čem se v písních zpívá?

Mají něco společného?

Který hlas zpívá v písni Žaloba hlavní melodii?

Jak byste popsali náladu písni? Je vyjádřena u obou písni stejně?

Byla zde nějaká slova, kterým jste nerozuměli?

(karlátka – švestka; syneček mě vypovídá – opouští; odlúdit – odloučit, přebrat někoho; říčice – síto; víneček – věneček)

Znáte nějakou další lidovou píseň na podobné téma?

4) Poslechněte si následující píseň a odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=YWRCA6k39qE>

O čem se v písni zpívá?

Vyjmenujte nástroje, které v ukázce slyšeli.

Určete takt písni.

Znáte nějaké lidové zvyky spojené s koncem zimy a příchodem jara/léta?

Pokuste se zapsat rytmus začátku písni. (prvních 8 taktů) Notový zápis vyfoťte a vložte sem.

5) Líbily se vám vyslechnuté ukázky? Svou odpověď zdůvodněte.

6) Které skladby z pracovního listu jste znali z dřívějšíka?

7) Posloucháte rádi klasickou hudbu? Pokud ne, kterou preferujete?

8) Který úkol vás nejvíce zaujal a proč?

Příloha III – Výtvarné vyjádření skladby (A. Dvořák – Romantický kus č. 2)

Ž 1:

Na začátku je veliká bouřka. Lítají blesky a leje jako z konve – veliká dynamika. Pak se ta bouře uklidní a sluníčko se snaží vylézt, i když stále prší – staccato naznačuje padat malé kapky na zem, bouře se zmírnila zeslabením dynamiky. Najednou začne znovu veliká bouře – zesílení dynamiky.

Ž 2:

Skladba mi přišla jako rozbouřené moře. Na moři pluje v hrnečku malá myška a už si myslí, že je s ní amen, protože je bouřka tak silná až celým hrníčkem kymácí. Vždy když se dívá nad sebe na ten černý mrak začne se třást a bojí se, ale když se koukne o kousek dál, uvidí že za mrakem druhým vykukuje slunce. A tak jí vždy svitne kousek naděje na přežití.

Ž 3:

Nakreslila jsem takový graf, který představuje kdy byla hudba hlasitá a kdy tichá. Hvězdičky jsou tam proto, že byla hudba zajímavá. Oheň proto, že byla napínává. Barvy jsem vybírala podle toho, jaká se mi k určité části hudbě hodila a jak jsem to cítila.

Ž 4:

Dělala jsem různé čáry podle toho, jak moc energické byly tóny. Nechala jsem ruku vést hudbou.

Ž 5:

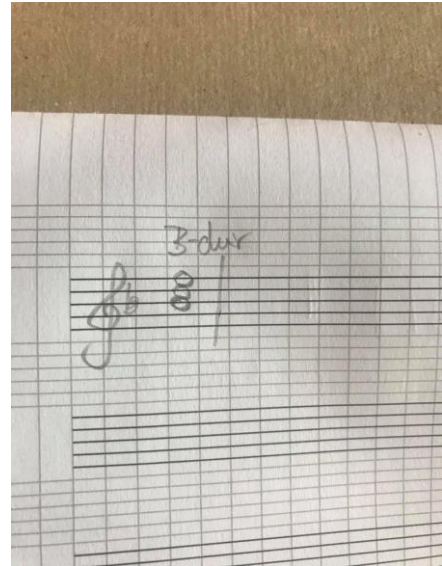

Při poslechu jsem si jednoduše vybavila houslistu, na kterého byl záběr nejčastěji... Barev netřeba, jelikož na mě skladba občas působí pochmurným dojmem .

3) Zjistěte tóninu 1. části této skladby: Který akord vznikne, když škrtnaná písmena zapíšete jako celé noty nad sebe do notové osnovy?

Notový zápis vyfot'te a vložte sem.

Bdf – B dur akord

4) Poslechněte si následující ukázkou a odpovězte na otázky

<https://www.youtube.com/watch?v=liwW-ViOnGc>

Romantický kus č. 1 (Allegro moderato (Cavatina)) (začátek 0:38)

Které nástroje v ukázce slyšíte?

– housle, klavír

Jak na vás skladba působí? Proč?

– skladba na mě působí zvláště, autor mi připadá trochu smutný, ale i zamilovaný

Jak se nazývá způsob hry, kdy houslista hraje 2 noty současně?

– dvojhmat

Je toto v hudbě pro housle obvyklé?

– ano, je to obvyklé

Jak se jmenuje houslista? Má něco společného s A. Dvořákem?

– Josef Suk

– byl to zeť Antonína Dvořáka

5) Romantický kus č. 2 (Allegro maestoso (Capriccio)) (začátek 3:15)

Vezměte si papír a pastelky a pokuste se během poslechu barevně vyjádřit, co se vám při poslechu vybaví. Svůj výtvar krátce okomentujte, co jste nakreslili a proč. Obrázek vyfoťte a vložte sem.

Skladba mi ze začátku přijde velice temná, plná nebezpečí. Poté vychází slunce a blízká se na lepší časy, ale bohužel se temnota vrací zpět.

6) Poslechněte si následující skladbu a odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=Fcfygdh1FMs>

Jak na vás skladba působí?

– skladba mě zcela vyčerpala. Skladba mě uspala

Které nástroje slyšíte?

– violoncello, klavír

Pozorně sledujte video. Co vám na hře sólisty připadalo zajímavé?

– obratnost jeho levé ruky, a na konci hrál prsty i druhé ruky, ukázal různé druhy hraní

Hraje ve skladbě hlavní melodii jen smyčcový nástroj?

– ne

Jak se nazývá forma, ve které se jedna melodie stále vrací?

– rondo

Znáte nějakou další skladbu nebo píseň v této formě?

– Pějme píseň dokola

7) Poslechněte si následující ukázkou se zavřenýma očima.

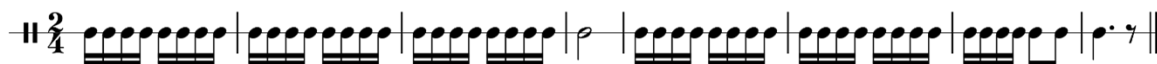
<https://www.youtube.com/watch?v=WmAZoexenx8>

Který hudební prostředek vás při poslechu nejvíce zaujal a proč?

–nejvíce mě zaujala melodie a rytmus, protože rytmus je velice neobvyklý

Pokuste se z následujících možností určit rytmus začátku skladby. Vybranou možnost zvýrazněte.

A)

B)

C)

8) Líbily se vám vyslechnuté ukázky? Svou odpověď zdůvodněte.

Moc ne. Některé byly hrozně složité.

9) Které skladby z pracovního listu jste znali z dřívějšíka?

Humoresque, Romantický kus č.1, 2.

10) Který úkol vás nejvíce zaujal a proč?

Malování obrázku, bylo to pro mě něco nového

11) Posloucháte rádi klasickou hudbu? Pokud ne, kterou preferujete?

Ano, poslouchám.

Příloha V – Vypracovaný list B. Martinů

Pracovní list
Bohuslav Martinů

1) Přečtěte si následující text a odpovězte na otázky.

Bohuslav Martinů pocházel z rodiny poličského obuvníka a povězného, narodil se ve věžní místnosti chrámu sv. Jakuba v Poličce. Na pražské konzervatoři studoval hru na housle, klavír a varhany. V letech 1920–23 působil jako houslista v České filharmonii. Skladbu studoval soukromě. Ovlivněn českou hudební tradicí, impresionismem a literární dekadencí hledal vlastní hudební výraz. V letech 1922–23 se stal žákem Josefa Suka a pak pokračoval v Paříži u francouzského skladatele Alberta Roussela. Od r. 1923 žil trvale mimo vlast ve Francii (oženil se s Charlotte Quennehenovou 1931), do r.1940, kde dosáhl úspěchu a uznání orchestrálními skladbami (Half–Time, La Bagarre), komorní tvorbou i instrumentálními koncerty. Stále však udržoval kontakt s domovem – v Československu měly premiéry jeho opery Hry o Marii, Divadlo za branou, rozhlasová Veselohra na mostě nebo balet Špalíček. Vrchol tohoto tvůrčího období tvoří opera Julietta – Snář, orchestrální Concerto grosso a Dvojkonzert pro dva smyčcové orchestry, klavír a tympány. Svou vlast naposledy navštívil v roce 1938. Vpád nacistů do Francie skladatele donutil odejít r.1941 do USA. Tato léta jsou spojena se vznikem 6 symfonií, jimiž Martinů získal světovou pověst. Od roku 1953 pak žil v Evropě (Francie, Itálie, Švýcarsko). Domů se již nepodíval, protože byl pro komunistický režim po r.1948 nežádoucí. V 50.letech se ve své tvorbě obracel k domovu a mládí. Svou touhu po domově ztvárnil např. v kantátovém díle věnovaném rodné Vysočině (Otvírání studánek, Legenda z dýmu bramborové nati, Mikeš z hor, Romance z pampelišek). Současně tvořil i díla filosofického ladění (operu Řecké pašije, Ariadna, oratorium Gilgameš, orchestrální díla Fresky Piera della Francesca, Paraboly, Rytiny). Komorní tvorbu reprezentuje 7 smyčcových kvartetů, 5 klavírních koncertů, klavírní cykly Loutky I–III, Etudy a polky I–III, cykly písní Nový Špalíček, Písničky na jednu stránku, Písničky na dvě stránky. Různorodost děl B. Martinů našla odraz v pestrosti jeho hudebního projevu, v němž lze rozeznat jak české národní prvky, tak i stopy světového prostředí, kde se skladatel pohyboval. Všechny prvky však skloubil v jednolitý umělecký celek a stal se nejznámějším hudebním soudobým českým skladatelem v cizině. Zemřel ve Švýcarsku 28. 8. 1959. Roku 1979 byly jeho ostatky převezeny do vlasti a uloženy v rodném městě.⁶⁷

Odkud pocházel? Kde se toto místo nachází? Narodil se v Poličce, která se nachází na Vysočině, v Pardubickém kraji, v blízkosti zemské hranice Čech a Moravy.

Ve kterých zemích během svého života pobýval? Proč? Pobýval v Česku, kde se narodil, vyrůstal a začal studovat. Dále ve Francii, kde pokračoval ve studiu, oženil se s jeho ženou a skládal tam skladby, které dosáhly úspěchu. USA= z Francie do USA musel odejít kvůli vpádu nacistů do Francie. Dále pak pobýval v Evropě, v Itálii a Švýcarsku= domů se pak již nevrátil, protože byl komunistický režim nežádoucí.

Která z jeho děl se vztahují k jeho rodnému kraji? Otvírání studánek, Legenda z dýmu bramborové nati, Mikeš z hor, Romance z pampelišek= v dílech ztvárnil svou touhu po domově a díla věnoval rodné Vysočině.

⁶⁷ *Čeští hudební skladatelé: encyklopedická edice : Kdo? Co? Kdy? Kde? Jak? Proč?.* Praha: Encyklopedický dům, 1997. Listy. ISBN 80-86044-02-5.

Zjistěte, čím se zabýval a živil povězný. Povězný byl strážce na věži, mohl bít se zvony na poplach.

3) Poslechněte si teď tuto drobnější skladbu, která se v textu nenachází a odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=vDmGwOpAcaE>

Jaký je ve skladbě rytmus? Myslím, že skladba je ve $\frac{3}{4}$ taktu, takže je na 3 doby, stejně jako valčík.

Pokuste se z poslechu určit, ve kterém taktu je skladba napsána. Skladba je nejspíš ve $\frac{3}{4}$ taktu

Je melodie převážně legato (vázaná) nebo staccato (ostrá, oddělovaná)? Melodii většinou hrály housle a připadalo mi, že se legato a staccato střídalo. Klavír hrál většinu času doprovod a hrál převážně staccato, ale když hrál melodii klavír, tak hrál legato. Housle se střídaly, ale řekla bych, že více hrály legato, takže myslím, že hlavní melodie byla převážně legato.

Pokuste se vymyslet pro tuto skladbu nový originální název. Skladba mi trochu připomíná v hlavní melodii, jak brzo ráno pípají venku ptáci, proto bych skladbu nazvala Ptačí zpěv.

4) Poslechněte si tyto dvě písně a porovnejte je. Odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=KePDTNITskg> (Žaloba)

<https://www.youtube.com/watch?v=OCyBda-UTJE> (Holub na javoře)

Které hlasy a nástroje v obou písních slyšíte? Vyjmenujte je.

V první skladbě slyším klavír, první a druhý hlas

Ve druhé klavír, první, druhý a třetí hlas

O čem se v písních zpívá? V první se zpívá o tom, že jde dcera za svou matkou a říká jí, že viděla svého kluka s jinou a že jí tím zlomil srdce a ublížil jí. Matka jí říká, aby si z toho nic nedělala a nevěřila chlapcům

Ve druhé se zpívá o tom, jak děvče truchlí, protože ji opustil syn.

Mají něco společného? Písně mají podobný motiv. Připadá mi, že jsou si i trochu podobné melodií. Obě jsou pomalé a zní smutně.

Který hlas zpívá v písni Žaloba hlavní melodii? Hlavní melodii zpívá druhý hlas.

Jak byste popsali náladu písni? Je vyjádřena u obou písni stejně? Přijde mi, že písně zní tak trochu utahaně, jsou pomalé a smutné. Nálada písni je tedy velmi smutná a řekla bych, že je v obou vyjádřena stejně.

Byla zde nějaká slova, kterým jste nerozuměli?

(karlátka – švestka; syneček mě vypovídá – opouští; odlúdit – odloudit, přebrat někoho; říčice – síto; víneček – věneček)

kromě těchto ne

Znáte nějakou další lidovou píseň na podobné téma? Nejspíš ne.

5) Poslechněte si následující píseň a odpovězte na otázky.

<https://www.youtube.com/watch?v=YWRCA6k39qE>

O čem se v písni zpívá? Píseň je o vynášení smrti a tou smrtí je myšlená zima. Tuto píseň jsme vždy zpívali ve škole na vynášení Morany. V textu se hlavně zpívá o loučení se se zimou a o vítání jara a o všech věcech, které se vítání jara týkají.

Vyjmenujte nástroje, které v ukázce slyšeli. Klavír

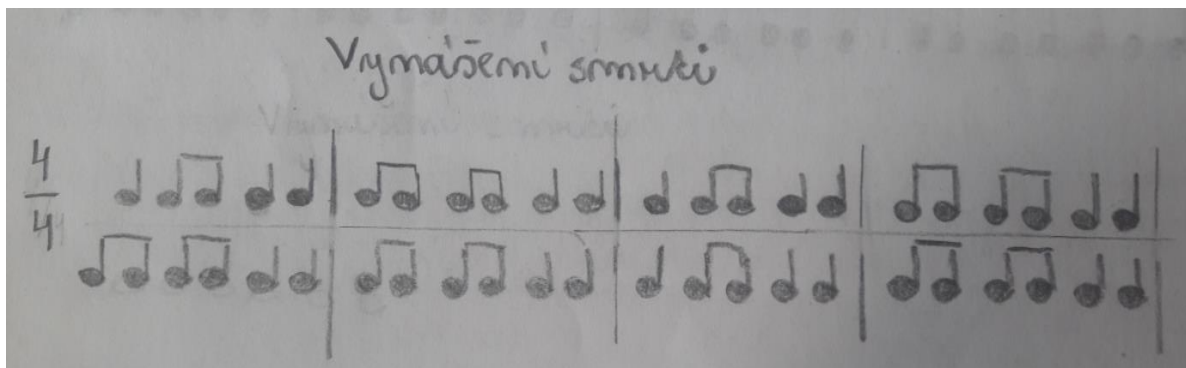
Určete takt písni. 4/4 takt

Znáte nějaké lidové zvyky spojené s koncem zimy a příchodem jara/léta? Vyrábění a zdobení Morany, vynášení Morany= během vynášení chodit po ulici a dělat hluk

Na kterou hudební složku je zde kladen důraz?

Řekla bych, že nejvíc na zpěv, na různé zpomalování, zrychlování, na dynamiku, na vázání atd. Důležitý je tam ale i klavír, ale ne tak, jako zpěv.

Pokuste se zapsat rytmus začátku písně. (prvních 8 taktů) Notový zápis vyfoťte a vložte sem.

6) Líbily se vám vyslechnuté ukázky? Svou odpověď zdůvodněte.

Otázky se mi hodně líbily, protože byly zajímavě zpracované. Nebyly to jen nudné otázky, kdy musíme strávit dlouhou dobu hledáním odpovědí, ale byly originální otázky, kdy jsme měli dělat pokaždé něco jiného a pro mě to bylo i zábavné a práce se mi líbila.

7) Které skladby z pracovního listu jste znali z dřívějších?

Myslím, že skladby jsem snad ještě z hudební nauky znala všechny, až na ty dvě, ve kterých se zpívalo. Ty jsem slyšela poprvé.

8) Posloucháte rádi klasickou hudbu? Pokud ne, kterou preferujete?

Sama od sebe bych si tyto skladby, které jsme v úkolech měli asi neposlechla, ale jsou některé skladby od autorů, které se mi opravdu líbí.

Příloha VI – noty k písni Žaloba⁶⁸

Žaloba

Bohuslav Martinů

Se-dí ptá - ček na kar - lat - ce, ža-lu-je sa cé - ra mat-ce: Aj, mam-ko, mam-ko,
 zlá no - vi-na, už mě sy - ne-ček vy-po - ví - dá. Vy-po-ví - dá, vy-po-vě - děl,
 vče-ra ve-čer s..ji-nou se-děl. Už mně ho i - ná od-lú-di - la, mo - je sr - de - čko
 zar-mu-ti - la. Ne-věť, cé - ro, chlap-com ne-věť. Na ří - či-cu vo - dy ne-měť,
 ří - či-ca vo-dy ne-při-jí - má sy-ne-ček prav - dy ne - po - ví - dá.

Bohuslav Martinů
 ŽALOBA ("PETRKLÍČ")

žádost plná, žádost pil-ná...
 Poco andante
 Sedi ptáček na Karlatce, žaluje sa céra matce: aj, mamko, mamko, zlá
 novina,
 už mě synček vypoví - dá. Vypovídá, vypověděl, včera večer s jinou seděl.
 Už mně ho iná odlúdila, odlúdila, moje srdčko zarmu-ti-la, zarmu-ti-la.
 Nevěť cé-ro, chlapcom nevěť. Na ří-či-cu vo - dy neměť, říčica vody
 nepřijímá, synček pravdy nepo-ví - - dá.

⁶⁸ Z archivu pěveckého sboru COLLEGIUM VOCALE JIŘÍHO ŠTRUNCE